

ΜΕΛΕΤΗ-ΚΡΙΤΙΚΗ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ "ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ.,

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΠΥΡΟΥ ΧΑΙΡΕΤΑΚΗ : Τὸ ἐκπαιδευτικὸ μας πρόβλημα
ΚΩΣΤΑ ΠΑΥΛΙΔΗ : Ἡ Ἀτομικὴ Ψυχολογία τοῦ "Αντλερ
(Ἀπάντηση στὸν κ. Δ. Μωροῦ)

ΠΑΥΛΟΥ ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗ : Βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα (οἱ μετα-
φράσεις στὰ νεοελλ. τῶν ἀρχαίων κειμένων ποῦ διδάσκονταί
φέτος στὸ Πανεπιστήμιο)

ΤΑΣΟΥ ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ : Οἱ ἀπόκριες

ΝΙΚΟΥ ΣΟΥΛΙΑ : Κώστα Βάρναλη «Τὸ φῶς ποῦ καίει»

ΑΝΤΩΝΗ ΜΩΡΑΪΤΗ : Ἀπάντηση στὶς παρατηρήσεις «ἐξ
αἰτίας μιᾶς κριτικῆς»

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ— Ἡ κίνηση τοῦ Ὁμίλου μας.— Βιβλία,—
Ἀλληλογραφία.

ΑΘΗΝΑ ΧΡΟΝΟΣ Β'
ΜΑΡΤΗΣ 1933

7

ΜΕΛΕΤΗ-ΚΡΙΤΙΚΗ

ΧΡΟΝΟΣ Β'. ΑΘΗΝΑ, ΜΑΡΤΗΣ 1933 ΦΥΛΛΟ 7ο

ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΜΑΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Μεγάλος θόρυβος τώρα τελευταία—κρίσημος μάλιστα—γύρω απ' τὰ εκπαιδευτικά μας πράματα. Κάθε άνθρωπος τίμιος, που πο-
νει για τὴν κατάντια τοῦ τόπου αὐτοῦ τὸν περίμενε, τὸν λαχτα-
ροῦσε. Ὀλότελα ὅμως διαφορετικὸ κι ὄχι απ' ἀνθρώπους, που ἀδι-
άκοπα νοσταλγοῦν κι εἶναι δεμένοι στέρεα με τῶν περασμένων τῆς
τάσεις, τὰ ἰδανικά, τῆς ἰδέας. Ἡ ζωὴ κυλάει ὀλοένα κι ἀλλάζει
κάθε μέρα. Θέλει ἀνανέωση. Πετᾶει τὰ παλιωμένα, τὰ περιττά, τὰ
ἄχρηστα. Ζητάει προσαρμογὴ στὶς καινούριες μορφές, στὶς νέες ἐ-
πιδιιώξεις, στοὺς καινούριους σκοποὺς απ' ὅλες τῆς πλευρὲς καὶ πε-
ρισσότερο απ' τῆς πιὸ κύριες, τῆς πιὸ οὐσιαστικῆς. Ἡ κυριώτερη κ'
ἡ πιὸ οὐσιαστικὴ, ἡ βάση νὰ ποῦμε τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ
ἐνὸς λαοῦ—ἂν ἔχη βέβαια ὅλα τ' ἄλλα ἐφόδια—εἶναι ἡ ἐκπα-
δευση. Κι ὁ πιὸ ἀνίδεος κι ὁ πιὸ ἀπλοϊκός, ἅμα ριζὴν μιὰ ματι-
στὴν παιδεία που δίνουμε σήμερα απ' τὸ δημοτικὸ ὡς στο Πανεπ-
στήμιο, δὲν μπορεῖ νὰ μείνη εὐχαριστημένος, ἀπελιπίζεται με τῆς
σημερινῆ κατάστασι. Ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ ρίχνονται ἀπὸ λογῆς-λο-
γῆς ἀνθρώπους διάφορες ρουκέττες που ζητᾶν νὰ φωτίσουν τὴν ἐκ-
παιδευτικὴν μας ἀθλιότητα καὶ νὰ δείξουν ποιὸς εἶν' ὁ δρόμος κα-
ποιά τὰ μέτρα, που πρέπει νὰ πάρουμε γιὰ νὰ πάμε στο καλύτερο.
Μὰ ὁ κόπος τους χαμένος. Κεῖνοι που βλέπουν καὶ λένε τὸ σωστό.
δὲν γίνονται πιστευτοί, οὔτ' ἀκούγονται. Παραξηγοῦνται. Οἱ ἄλλοι
δὲν μποροῦν νὰ καταλάβουν ἢ δὲν θέλουν νὰ νοιώσουν ὅλη τὴ σα-
πίλα. Τῆς ἀφορμῆς καὶ τῆς αἰτίας τῆς καταλαβαίνουν καὶ τῆς παίρ-
νουν ὀλωδιόλου ἐπιφανειακῆς, ὀλότελα ἐξωδερμικῆς. Νὰ φτάσουν
ὡς τὸ βᾶθος κι ἀντρείκια ν' ἀδράξουν απ' τὴ ρίζα τὸ κακὸ δὲν πο-
λεμᾶνε. Ἴσως δὲ θὰ τὸ καταφέρουν. Θὲς ἀπὸ ἀδυναμία, θὲς σκό-
πιμα, ἐπειδὴ δὲν τοὺς συμφέρει. Γιατί, ἅμα ξερριζωθῆ, πᾶνε κι αὐ-
τοὶ στο καλὸ σὰ γέννημά του. Δὲν ἀρνιέμαι καὶ τῆς ἐξαιρέσεις. Μὰ
τί μποροῦν αὐτὲς νὰ πετύχουν καὶ τί πέτυχαν! Παραδέχομαι ἀκόμα
πως καὶ τὸ κράτος ἐπίσημα θέλησε τὸ καλύτερο καὶ προσπάθησε
νὰ τὸ καταφέρῃ. Ὅ,τι ὅμως ἔγινε δὲν εἶναι ἀρκετό, δὲν εἶναι τί-
ποτα μπρὸς σὲ κεῖνο που ἔπρεπε νὰ χε γίνει. Στὴ δεκαετία 1910—
1920 κάναμε ἕνα βῆμα μπρὸς, στὴ δεκαετία που ἀκολούθησε κά-

ναμε μισό βήμα πίσω. Ἐνῶ ἔπρεπε καὶ πρέπει νὰ γίνουν θαρρετὰ γερὰ βήματα πρὸς τὰ μπρός. Καὶ μάλιστα ἀποφασιστικά καὶ γρηγόρα.

Ποιά εἶναι ἡ κατάστασή μας σήμερα, ποιές οἱ αἰτίες καὶ πὼς νομίζουμε πὼς θὰ μπορέση νὰ διορθωθῇ θὰ ποῦμε σὲ πολὺ γενικές γραμμές κι ὅσο μποροῦμε πιὸ ἀπλά. Δὲν ὑποστηρίζουμε πὼς φέρνουμε καινούρια πράγματα, που ἔμεῖς τ' ἀνακαλύψαμε. Κάθε ἄλλο. Τὰ χουν πει καὶ τὰχουν γράψει μερικοὶ διαλεχτοὶ μας ἐκπαιδευτικοὶ που προσπάθησαν καὶ νὰ τὸ ἐφαρμόσουν. Ἐμεῖς θὰ θέλαμε νὰ ρίξουμε λιθάρι στὰ βουρκιασμένα νερά, νὰ ξεκαθαρίσουμε ὠρισμένα ζητήματα καὶ ἂν μποροῦμε νὰ ἰδοῦμε ποῖο εἶναι τὸ σωστὸ κι ἀληθινό.

Σήμερα πάνω κάτω ὁ μισὸς λαὸς εἶναι «ἀναλφάβητος», ἐνῶ στίς γειτονικές χώρες καὶ εἰδικὰ στὴ Βουλγαρία τὰ 90 ο/ο τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι γραμματισμένοι. Μὰ αὐτὸ δὲν ἔχει καὶ τόση σημασία. Τὸ σπουδαῖο εἶναι πὼς οἱ γραμματισμένοι μας εἶναι χειρότεροι ἀπὸ πολλοὺς ἀγράμματους. Οἱ τελευταῖοι ἔχουν κρατήσῃ πολλά προτερήματα. Οἱ γραμματισμένοι λιγοστὰ — ὄχι ὅλα — κι ἔχουν ἀυξήσει σὲ δύναμη καὶ σὲ ἀριθμὸ τὰ ἐλαττώματα, τους. Καταφέρνουμε δηλ. τὸ ἀντίθετο ἀπὸ κείνο, που ζητᾶ νὰ πετύχη ἡ παιδεία κάθε μυαλωμένου λαοῦ. Τελειώνουμε πολλοὶ τὸ γυμνάσιο καὶ δὲν εἴμαστε ἱκανοὶ νὰ σκεφθοῦμε κάτι σωστὰ καὶ νὰ τὸ διατυπώσουμε ὀρθὰ εἴτε μὲ τὰ λόγια, εἴτε μὲ τὴν πέννα. Λυγίζουμε τὴ «σπονδυλική μας στήλη» ὡς ὅτ' οὐ μὴ παρέκει, φιλοῦμε πῆδία γινόμεστε ψευδεις, συκοφάντες, καταδότες, δὲν ἀφήνουμε παλιανθρωπιὰ ἀμεταχείριστη γιὰ νὰ πετύχουμε κάτι στὴ ζωὴ μας. Ἔτσι μᾶς φτειαίνει τὸ σχολεῖο. Κυτᾶμε τὸ συμμαθητὴ μας ὡς ἔχθρο, ὡς ἕναν ἀνθρωπο που πρέπει νὰ τὸν βγάλουμε ἀπ' τὴ μέση ὅπως κι ὅπως. Ἄν εἴμαστε «καλοὶ μαθηταὶ» διπλωνόμαστε στὸν ἑαυτὸ μας, ἀποφεύγουμε ἐπίμονα ὄλους, ὡς στὴν ὥρα που μ' ἀνείπωτο καμάρωμα θὰ ξεχύσουμε μπρὸς στὸ δάσκαλο τὴ σοφία μας τὴν ἀμφίβολη. Χαιρόμαστε ὅταν τιμωροῦνται οἱ ἄλλοι κι ὅταν πᾶνε μπροστὰ, λυπούμαστε. Τοὺς προδίδουμε πολλές φορές συκοφαντώντας τους— γιὰ νὰ μᾶς ἀγαπᾶ ὁ δάσκαλος καὶ νὰ μᾶς ἔχη στὸ νοῦ του στίς ἐξετάσεις. Τίς ἀληθινές μας σκέψεις ποτέ δὲν τίς φανερώνουμε γιὰ τὴν τρέμουνη τὴν τιμωρία. Δὲ βάζουμε κανένα σκοπὸ στὴ ζωὴ μας, μὰ σκουντουφλάμε δῶ καὶ κεῖ. Εἴμαστε τσαπτασοῦληδες στὴ μελέτη μας, στὴ δουλειὰ μας, στὴ ζωὴ μας. Μᾶς δέρνει ἡ πιὸ βαρειά τεμπελιά κ' ἡ πιὸ μεγάλη ἀνορεξιά γιὰ κάθε σοβαρὴ καὶ δύσκολη ἐργασία. Ξέρουμε τὴ λέξη «ἴα», ἀλλὰ δὲν εἴμαστε βέβαιοι ἂν εἶναι ζῶο, φυτὸ, ἢ πέτρα. Τοποθετοῦμε τὴ Σικελία στὸν Εἰρηνικὸ ὠκεανό. Δὲν ξέρουμε ποῦθε σὰ λαὸς ξεκινᾶμε καὶ ποῦ πηγαίνουμε. Σὲ κάθε κωμόπολη ἰδρύουμε κ' ἕνα γυμνάσιο. Φτάνει νὰ τὸ ζητήσουν δυὸ ἐπιτροπές καὶ τρεῖς πολιτευόμενοι. Καὶ φτάσαμε στὴ ζηλευτὴ θέση νὰ χουμε τὰ περισσότερα γυμνάσια χωρὶς νὰ χουμε καὶ κλασσικὴ παιδεία. Πάirnουμε ἀπολυτήριο γυμνασίου ἐπειδὴ ἔτυχε νὰ ξέρουμε ποῖος ἦταν ὁ πατέρας τοῦ Πλάτωνα ἢ ἐπειδὴ θυμούμαστε τὴν κακὴ μετάφραση τριῶν τεσσάρων στίχων πού χε κάνει ὁ καθηγητὴς μας ἢ ἀκόμα ἐπειδὴ ξέραμε νὰ κλίνουμε σωστὰ δυὸ ὀνόματα. Νὰ μάθουμε τὴ γλῶσσα, νὰ γνωρίσουμε τὴ ζωὴ καὶ τὸν πολιτισμό, νὰ

μποῦμε, νὰ ποτιστοῦμε ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο πνεῦμα αἰ, αὐτὸ εἶναι γιὰ μᾶς πάρα πολὺ. Οἱ λόγοι που πήραμε αὐτὸν τὸν στραβὸ δρόμο διατυπώνονται θαυμάσια ἀπὸ τὸν καθηγητὴ μας κ. Λορεντζάτο στὸν πρόλογο τοῦ Αἴαντα. Νοιώθουμε—κ' εἶναι καὶ δικὴ μας—ὄλη τὴν πίκρα του ὅταν λέη «... Δὲν εἶναι κρῖμα γιὰ τόσους ἄλλους λαοὺς που ναι ξένοι ἀπ' τὴν Ἑλλάδα κι ἀπ' τὸν Ἑλληνισμό καὶ στὴ γλῶσσα καὶ τὴν καταγωγή, ἢ ἀσχολία μὲ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ λογοτεχνία καὶ τὸν πολιτισμὸ τῶν ἀρχαίων νὰ δῖνη μιὰ πνευματικώτερη ζωὴ καὶ νὰ ναι εὐλογία Θεοῦ, καὶ γιὰ μᾶς τοὺς ἀπόγονους νὰ κατανταῖνη κατάρα καὶ νὰ ναι βᾶρος που τσακίζει τὴ νεολαία μας καὶ πνίγει κάθε πνευματικὴ κίνηση καὶ κάθε πρόοδο;...» Καὶ συμφωνᾶμε ἀπόλυτα μὲ τὸν κ. Γληνὸ στὴ τραγικὴ διαπίστωση που κάνει ὅταν ρωτᾷ «... τὸ πρωτόγονο ἄνθισμα τῆς ἀνθρωπότητας που μ' ἀνυπέβλητη ποιητικὴ χάρη ζωγραφίζεται στὸν Ὀμηρο μέσα, πότε τὸ αἰσθάνθηκαν καὶ τὸ ἀπόλαυσαν τὰ ἑλληνόπουλα καὶ πότε ἄγγιξε τὴν ψυχὴ τους ἡ τραγικὴ συγκίνηση ἐνὸς Αἰσχύλειου ἢ Σοφοκλείου δράματος, πότε σπαρτάρησε μέσα τους μιὰ Πλατωνικὴ ἰδέα, πότε ἄγγιξε τὸ μυαλὸ τους δημιουργικὰ ἢ ὁμορφιά ἐνὸς Παρθενῶνα; Ποῦ ἄφησε ἡ γραμματικὴ καὶ τὸ' συνταχτικὸ καὶ ἡ θεματογραφία νὰ φωτίση καὶ μιὰ κᾶν ἰδέα καὶ μιὰ κᾶν γραμμὴ καλλιτεχνικὴ τὴν παιδική, τὴ νεανικὴ ψυχὴ;...» (*)

Πόσοι ἀπὸ μᾶς που βγαίνουμε ἀπ' τὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ ξεπέρασαν στὴν προκειμένη περίπτωση τὰ δυστυχημένα παιδιὰ τοῦ Γυμνασίου. Τώρα ἀρχίζει νὰ θαμποφαίνεται νὰ θαμποχαράξη ἡ αἴγλη τοῦ κλασσικοῦ πολιτισμοῦ. Ὡς στὰ τώρα ὅτι μᾶς δινόταν τὸ παπαγαλίζαμε χωρὶς καθόλου νὰ μποροῦμε νὰ τὸ χαροῦμε. Κι ὅλα αὐτὰ μας τὰ χάγια μὲ πετεινόμυαλη ἐλαφρότητα τ' ἀποδίδουμε στὸ ὅτι ὑπάρχουν δυὸ ἐκπαιδευτικὰ συμβούλια κι ὄχι ἕνα, στὸ ὅτι εἶναι τοῦτοι κι ὄχι ἐκεῖνοι οἱ ἐκπαιδευτικοὶ σύμβουλοι, στὴ δημοτικὴ γλῶσσα, στὸ νέο ἡμερολόγιο καὶ σ' ἄλλα τέτοια πολλά. Ὀλόκληρη ἡ εὐθύνη γιὰ τὴν ἔλεεινὴ αὐτὴ κατάσταση ἰεφτεῖ ἀπάνω στὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα, που χουμε καὶ στὸν ψευτοκλασσικισμό που μᾶς δέρνει.

Βαραίνουμε τὸ μυαλὸ τοῦ παιδιοῦ—χωρὶς καὶ νὰ τοῦ γνωρίζουμε τὸ περιεχόμενό τους—μὲ λέξεις, ἀτέλειωτες ἀλυσίδες ἀπὸ φανταχτερές λέξεις. Τὸ φορτώνουμε μὲ πράγματα ὀλωσιδιόλου περιττὰ, ἀχρείαστα, βλαβερά καὶ γελοῖα («Θοῦ Κύριε φυλακὴν τῷ στόματι μου...»). Ἀφαιροῦμε κάθε δροσιὰ τῆς ψυχῆς του, πνίγουμε κάθε καλωσύνη, κουτσοφτερουγιάζουμε τὴ φαντασία, νεκρώνουμε κάθε ὄρεξη γιὰ δουλειὰ. Κάνουμε ἐρείπιο τὸ σῶμα του—καὶ ξέρουμε ἂν ἔχη, ἢ ὄχι νὰ κᾶνη γερὸ σῶμα στὸ μυαλὸ καὶ στὸν χαραχτήρα. Νομίζουμε ἀσέβεια τὴ ζωηράδα καὶ τὴν περιέργεια. Τίς ἀνησυχίες τοῦ μυαλοῦ τίς χτυπᾶμε ἀλύπητα. Ὅποιος μπορεῖ νὰ παπαγαλίζη καὶ νὰ ναι ὑποταχτικὸς εἶναι καλὸς μαθητὴς. Κι αὐτὸ γιὰ τὸν θέλουμε νὰ νοιώσουμε πὼς σὰ λαὸς ὑπάρχουμε καὶ γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας, πὼς μᾶς χρειάζονται αὐτοπεποίθηση, ἰδανικά καὶ ἰδέες δικές μας, που θὰ τίς σιγουράρουμε, θὰ τίς ραφινάρουμε καὶ θὰ τίς τε-

(*) Δ. Γληνοῦ: «Ἐθνος καὶ γλῶσσα» Δελτίο Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου τ. 10 (1922) σ. 85.

λειοποιήσουμε μελετώντας τους άλλους πολιτισμούς και μάλιστα τόν τελειότερο, τόν κλασικό. Έμεις δὲν ἀρνούμαστε τὴν ἀξία καὶ τὴ σημασία τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ. Κάθε ἄλλο. Μὰ θελούμε κλασικισμό καὶ ὄχι ψευδοκλασικισμό (*). Πρέπει νὰ προσαρμωστοῦμε στὶς περιστάσεις καὶ νὰ χωρίσουμε τὴν ἐκπαίδευση σὲ **κλασική** καὶ σὲ **πρακτική**. Κι ὁ χωρισμὸς νὰ ναι πραγματικός. "Ὁχι νόθος. Οὔτε μὲ συμβιβασμούς. Φυσικὸ εἶναι τότε νὰ λιγοστέψουν πολὺ τὰ κλασικὰ γυμνάσια. Καὶ πρέπει νὰ λιγοστέψουν, γιατί οὔτε οἱ γενικὲς, οὔτε οἱ ἀτομικὲς οικονομικὲς συνθήκες, οὔτε τὸ συμφέρον τοῦ τόπου ἐπιτρέπουν τὸν κατακλεισμὸ τὸν σημερινὸ τῶν γυμνασίων. Τὰ λίγα που θὰ μείνουν πρέπει νὰ ὀργανωθοῦν μὲ τέτοιο τρόπο, που τελειώνοντας κανεὶς κλασικὸ γυμνάσιον νὰ ξέρη τὴ γλῶσσα, νὰ χη γνωρίσῃ τὸν κλασικὸ πολιτισμὸ, νὰ τὸν ἔχη ἀγαπήσῃ, νὰ αἰσθάνεται ὄρεξη κένδιασφῆρο νὰ τὸν δῆ σ' ὅλη του τὴν τελειότητα. Αὐτὸ θὰ τὸ πετύχουμε βέβαια μὲ πολλὰ ἑλληνικὰ καὶ λατινικὰ σὲ βάρος τῶν ἄλλων μαθημάτων. Μὰ ὄχι μονάχα κι ἀποκλειστικὰ μαυτό. Τὰ Ἑλληνικὰ καὶ τὰ Λατινικὰ ὄχι ξερὰ, σὰν ἀγγαρεία. Μὰ δημιουργικὰ μ' αὐτενέργεια, ὅπως προστάζει τὸ καινούργιο σχολεῖο—καινούργιο γιὰ μᾶς—τὸ «σχολεῖο ἐργασίας».

Κ ἢ πρακτικὴ κ ἢ ἐπαγγελματικὴ μόρφωση πιὸ πλατεῖα, παράλληλη κ ὅμοια σοβαρὴ. Καλὰ μορφωμένο προσωπικὸ, που νὰ ξέρη καὶ ν' ἀγαπήῃ τὴ δουλειὰ του. Πρόγραμμα φροντισμένο, βγαλμένο ἀπ' τὴ μελέτη κ ἀπ' τὴν πείρα, προσαρμοσμένο στὶς συνθήκες τοῦ τόπου, τέτοια, που πολὺ εὐκόλα νὰ μπορῆ νὰ μεταχειρίζεται τὰ τελευταῖα πορίσματα, νὰ δίνει ἰκανότητες νὰ βγάλουμε καὶ μεῖς δικὰ μᾶς καὶ νὰ πετᾶμε ὅ,τι βρέθηκε σκάρτο καὶ βλαβερό.

Κ οἱ δυὸ κλάδοι αὐτοὶ ἔχουν βάση καὶ προϋπόθεση ἀληθινὸ δημοτικὸ σχολεῖο. Τὸ σημερινὸ δὲν εἶναι. Πάει νὰ γίνῃ. Εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ μὲ ὀχτῶ τάξεις. Μὲ μέσα ἄφθονα. Καὶ μὲ «ὄντότητα» κ «αὐτοτέλεια». Δηλαδή νὰ δίνει ἰκανὴ μόρφωση γιὰ νὰ πᾶνε μπροστὰ κ ὅλοι ἐκεῖνοι που γιὰ ὁποιοσδήποτε λόγους κι αἰτίες δὲν θὰ μπορέσουν ν' ἀκολουθήσουν ἀνώτερες σπουδές.

Γιὰ ν' ἀποχτήσουμε ἀληθινὸ δημοτικὸ, σωστὴ μέση κ ἀνώτερη παιδεία, τὸ σπουδαιότερο καὶ πιὸ βασικὸ ποῦ χουμε νὰ κάνουμε εἶναι ν' ἀντικαταστήσουμε τὸ σημερινὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα μ' ἓν' ἄλλο, που ἔτοιμο καὶ πετυχημένο στὴν ἐφαρμογὴ του μᾶς τὸ δίνουν οἱ ξένοι. Τὸ ἀναφέραμε καὶ παραπάνω: Μὲ τὸ «σχολεῖο ἐργασίας».

Στὸ σημερινὸ σχολεῖο κυριαρχοῦν τὰ λόγια κι ἀδιάκοπο ἀεροκοπάνισμα. Κυριαρχεῖ ὁ δάσκαλος μὲ ὅ,τι κατῶρθωσε κι ἔμαθε μιὰ φορὰ κ ἔναν καιρὸ, ὁ δάσκαλος ποῦ καμαρώνει γιὰ τὴ σοφία του καὶ νομίζει τὸν ἑαυτὸ του ἀλάθευτο. Τὰ παιδιὰ εἶν' ἔτσι γιὰ συμπλήρωμά του, γιὰ νὰ καταλαβαίνουμε τὴν παρουσία του καὶ νὰ δικαιολογοῦμε τὴν ὑπαρξή του. Τὶς γνώσεις του, που δὲν προσπαθεῖ νὰ τίς τροποποιήσῃ, νὰ τίς συμπληρώσῃ, νὰ τίς φρεσκάρῃ, τίς πετᾶ ἀπὸ τὴν ἔδρα στὰ παιδιὰ ποῦ τὸν κυτταίζουν σὰν ἀποχωνωμένα μὲ νὰ χέρια δεμένα πάνω στὸ θρανίον, ἢ λυτὰ γιὰ νὰ κρα-

(*). Στὸν εὐλογημένο τοῦτον τόπο ἔχουμε κλασικὴ παιδεία μὲ «προαιρετικά» τὰ Λατινικὰ !!

τήσουν σημειώσεις ἐλεεινές. Τὴν ἄλλη μέρα θὰ ἐξετάσῃ τὰ παιδιὰ, που βέβαια—δὲν μποροῦν νὰ κάνουν ἀλλοιῶς—θὰ χουν παπαγαλίση ὅ,τι ἀκουσαν. Στὸ νέο σχολεῖο γκρεμίζεται ἡ ἀπόλυτη αὐτὴ κυριαρχία τοῦ δασκάλου κ ἡ δουλικὴ ὑποταγὴ τῶν παιδιῶν. Κυριαρχοῦν αὐτὰ σὰ σύνολο καὶ σὰν ἄτομο τὸ καθένα. Ὁ δάσκαλος ὑπάρχει μονάχα γι' αὐτὰ. Μαθαίνουν ὄχι ἀπ' αὐτὸν μόνον, μὰ κ ἀπ' τὸν συμμαθητὴ τους, ἀπ' τὴν τάξη, ἀπ' τὸ βιβλίον, ἀπ' τὸ σπῆτι τους, ἀπ' τὴ ζωὴ. Κι ὄχι γνώσεις καὶ τίποτα ἄλλο. Μὰ πιὸ σωστὰ τὸν τρόπο καὶ τὴ δύναμη που θ' ἀποχτοῦμε γνώσεις ὄχι τοῦ σωροῦ μὰ γόνιμες κ ἀναγκαῖες. Ξεχωρίζονται, δυναμώνονται καὶ τελειοποιοῦνται ὅλες ἐκεῖνες οἱ σωματικὲς καὶ ψυχικὲς δυνάμεις καὶ ἰκανότητες, πού ν' ἀπαραίτητες γιὰ τὴ ζωὴ καὶ γιὰ κάθε πλατύτερη μόρφωση.

Ἡ ἐργασία στὸ σχολεῖο αὐτὸ εἶναι δύο εἰδῶν: Πνευματικὴ που γίνεται ἐντελῶς ἐλεύθερα καὶ τεχνικὴ, δηλ. κάθε δουλειὰ, που γίνεται μὲ τὸ χέρι. Τὰ παδιὰ συνηθίζουν τὸν ἑαυτὸ τους νὰ σκέφτεται, ἀφήνονται νὰ κυριεύονται ἀπὸ συναισθήματα, βάζουν σκοπὸ, βρίσκουν τὸν τρόπο, ξετρυπώνουν προβλήματα, παρουσιάζουν ἀπορίες, κάνουν ἔλεγχο, ζητοῦν, βρίσκουν, διαλέγουν, ἀποχτοῦν. Κι ὄλ' αὐτὰ μὲ τὴ θέλησή τους, χωρὶς νὰ ἀναγκαστοῦνε ἀπ' τὸ δάσκαλο, μὲ τίς δυνάμεις τους, μὲ τὰ δικὰ τους μέσα. Νοιώθουν τὴν αἰτία καὶ δὲν κάνουν τίποτα στὴν τύχη. Προτιμᾶνε τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν τρόπο. Πολλὲς φορές ἀστοχᾶνε. Ἄλλὰ δὲν πολυπειράζει. Βρίσκουν τίς περισσότερες φορές τὸ σωστὸ πάλι μόνοι τους. Καὶ τότε αἰσθάνονται μιὰν ἀνείπωτη εὐχαρίστηση ποῦ φέρνει τὴν προθυμία καὶ τὴν ὄρεξη γιὰ δουλειὰ.

Ἡ χειροτεχνία δὲν μὲνει ἓνα παραγνωρισμένο μάθημα. Παίρνει τὴ θέση της δίπλα στὸν καθένα σὰ βοηθητικὸ. Εἶναι ἀπαραίτητη, ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ δυναμώσῃ τὸ σῶμα του, μὰ κ ἐπειδὴ καλλιεργοῦνται καὶ γίνονται τέλειες ὠρισμένες ψυχικὲς λειτουργίες κ οἱ ἐντυπώσεις βαθύτερες, γερώτερες, διαρκέστερες. Μὲ τὴν ἐλεύθερη πνευματικὴ ἐνέργεια καὶ τὴ χειροτεχνία ὅ,τι μάθουν δὲν τὸ μαθαίνουν τυχαῖα, ἐπιπόλαια ὅπως κ ὅπως. Μὰ σοβαρὰ. Δὲν μαθαίνουν τίποτε ρηχὰ, γιὰ νὰ τόχουν ξεχασμένο αὔριο. Κι οὔτε κάτι τὸ περιττὸ, κάτι που δὲν θὰ τὸ χρειαστοῦν ποτὲ στὴ ζωὴ τους καὶ που δὲν εἶναι σύμφωνο μὲ τὴ φύση τους, που δὲν εἶναι γόνιμο. Μὲ τὸ μάτι, μὲ τὸ αὐτί, μὲ τὸ χέρι θὰ πάρουν τὴν παράσταση, θὰ τὴν κάνουν ἐντύπωση, ἐπιπτεῖα στὸ παιγνίδι, στὸν περίπατο, στὴν ἐκδρομὴ, στὸ σχολικὸ κῆπο. Κάθε ἀντικείμενον θὰ τὸ φτειάξουν, θὰ τὸ ἀναπαραστήσουν» μὲ πηλὸ, μὲ πλαστιλίνη, μὲ ξυλαράκια, μὲ χαρτί, μὲ ἰχνογράφηση. Ἐδῶ πρῶτα μαθαίνουν τὰ πράματα κ ὕστερα τίς ὀνομασίες—τίς λέξεις. Μὲ τὸ καινούργιο σύστημά πλουτίζουν τὸ πνευματικὸ τους περιεχόμενο, μὰ καὶ δυναμώνουν καὶ φτειάχνουν τὸν χαραχτήρα τους. Συνηθίζουν στὴν δουλειὰ. Γίνονται ἐπιμελεῖς, ὑπομονητικοί, καρτερικοί. Συνηθίζουν νὰ ναι προσεχτικοί καὶ τίμιοι. Γίνονται ἀποφασιστικοί, θεληματικοί. Προσέχουν στὸ σκοπὸ κάθε δουλειᾶς καὶ νοιώθουν τίς δυνάμεις τους. Ὑπερασπίζουν τὴ γνώμη τους, τὴ σκέψη τους, τὴ δουλειὰ τους, τὸν διπλανὸ τους, τὴν τάξη ὁλόκληρη. Καταλαβαίνουν πως κ ὁ συμμαθητὴς τους μπορεῖ νὰ δώσῃ πολλὰ, πως εἶν' ἓνας σὰν

κι αυτούς, ένας αδερφός τους. Πως μόνος κανένας δέν μπορεί νά πάει μπρός, νά πετύχη κάτι. Γι αυτό δέν τόν παίρνουν σάν έχθρό, μά τόν θεωροῦν φίλο τους, τόν σέβονται, τόν ἐμπιστεύονται, τόν ἐχτιμοῦν, τόν λογαριάζουν, τόν ἀγαποῦν, τόν προστατεύουν. Προσπαθοῦν νά μὴ κάνουν τίποτα ποῦ νά βλάψη τοὺς ἄλλους, μά ἀντίθετα κυττάζουν νά κάνουν κάτι που νά φέρῃ κάποιαν ὠφέλεια σ' ἄλλους. Πνίγουν τίς κακομοιριές, που στέκονται ἐμπόδια στήν πρόοδο τῶν ἄλλων. Κι αὐτὰ ὅλα χωρίς καμιάν ἠθικὴ διδασκαλία «ἀπό καθέδρας». «Δέν διδάσκονται, γίνονται δύναμη, ἀνάγκη, ζωὴ μόνάχα ὅταν τὰ ζήσωμε...» (*)

Μετὸ σχολεῖο ἐργασίας ἡ τάξη γίνεται ἐργαστήριο. Κι ὁ δάσκαλος ψυχὴ καὶ ὀργανωτὴς τῆς μαθητικῆς κοινότητος. Ξέρει τὰ παιδιά του, τὰ παρακολουθεῖ, τάγαπᾷ, τὰ προστατεύει τοὺς δίνει θάρρος. Προσπαθεῖ νά κόψῃ τὰ ἐλαττώματά τους. Τὰ ὀδηγεῖ πολὺ λεπτὰ νά διορθωθοῦν. Κτυπᾷ τὴν τεμπελιά καὶ τὰ κοκορέματα. Ξεχωρίζει τίς ἰδιοφυτεῖς καὶ προσπαθεῖ ὅπως μπορεί νά τίς κἀνῃ ν' ἀναπτυθοῦνε. Ἡ δουλειὰ του εἶναι πολὺ σπουδαία καὶ πολὺ δύσκολη. Ἐπιδρᾷ παντοῦ χωρίς νά φαίνεται. Γι' αὐτὰ ὅλα χρειάζεται πιστῆ, ἀγάπη, ἐνθουσιασμός γιὰ δουλειά, ἐπιστημονικὴ καὶ παιδαγωγικὴ κατάρτιση τέλεια, παρακολούθημα ὄλων τῶν νέων ἐρευνῶν ψύχωση γιὰ τὸ ἔργο του.

Τὸ πρόγραμμα βγαίνει ὄχι ἀπ' τὸ γραφεῖο μερικῶν κυρίων τοῦ ὑπουργείου, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πείρα, ἀπὸ τὴ σχολικὴ πράξη.

Τὸ καινούργιο σχολεῖο προσπαθεῖ νά δώσῃ ἐφόδια στὸ ἄτομο, νά τὸ ἀναπτύξῃ σὲ προσωπικότητα, ποῦ ὅταν θὰ μῆνι στὴ ζωὴ νά μπορῇ νά δουλέψῃ ὅσο πιὸ τέλεια καὶ ἀποτελεσματικὰ γιὰ ὄλη τὴν κοινωνία κι ὄχι γιὰ τὸ τομαράκι του ὅπως γίνεται σήμερα. Τὸ νέο σύστημα δέν βάζει τίποτα που δέν τόχει τὸ παιδί, μά δυναμώνει καὶ κάνει τέλειο ὅ,τι ἔχει μέσα ἀπ' τὴ μάνα του καὶ τὸν πατέρα του. Γι αὐτὸ πρέπει νά χουμε στὸ μυαλό πως τὸ παιδί δέν ἀντιγράφει κανέναν. Ἔχουμε τὴν ἴδια περίπτωσιν μετὸ κείνην τῶν «δακτυλικῶν ἀποτυπωμάτων». Τὸ παιδί δέν εἶναι «homunculus». Πρέπει βέβαια νά κυτᾷμε ν' αὐξήσῃ καὶ νά τελειοποιήσῃ τίς προσωπικῆς, τίς ἀτομικῆς του ἱκανότητες κάθε παιδί, μά ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά δέν πρέπει νά ξεχνᾷμε πως αὔριο θὰ γίνῃ μέλος τῆς κοινωνίας που πρέπει νά τὴν ὑπηρετήσῃ. Εἶναι φυσικὸ λοιπὸν νά τὸν δεσμεύουμε νά κἀνῃ ὅ,τι θὰ ὠφελήσῃ τοὺς πολλοὺς. Ἡ ἐλευθερία δέν εἶναι στὸ σχολεῖο αὐτὸ ἀναρχία, ἐταιθελισμός μά πειθαρχία. Στὸ νέο σχολεῖο δὲ βασιλεύει τὸ τυχαῖο, τὸ πρόχειρο, τὸ ἀκανόνιστο, τὸ ἄσκοπο, τὸ τυφλό, οἱ ἰδιοτροπίες, τὰ πείσματα, οἱ παραξενιές τοῦ παιδιοῦ ἢ τοῦ δασκάλου, Σήμερα ὁ μαθητὴς εἶναι ἓνα ἐνεργούμενο τοῦ δασκάλου χωρίς πρωτοβουλία, χωρίς ἐλευθερία, χωρίς ὀρεξὴ κικανότητα γιὰ δουλειά. Ὁ δάσκαλος ὑπάρχει γι' αὐτόν. Κι αὐτὸς γιὰ τὸ μάθημα ἢ καλύτερα γιὰ τὸ βαθμό. Στὸ νέο σχολεῖο κάθε παιδί εἶναι καὶ μέλος τῆς τάξης. Δουλεύει μόνον του καὶ μαζί με τοὺς ἄλλους. Μοιράζεται δουλειές ποῦ προσπαθεῖ νά τίς τελειώσῃ, ἢ νά τίς τελειώσουν ὄλοι πιὸ γρήγορα, πιὸ οἰκονομικά. Δέν τρομάζει τὸ ἄγνωστο. Δέν ἀποφεύγει τίς δυσκολίες ἢ

(*) Ἄ. Δελμούζου: Μέθοδος καὶ σχολικὴ ζωὴ. Ἑλληνικά Γράμματα τ. 1ος τεύχος 12ον σ. 590.

τίς εὐθύνες. Ὑπερασπίζεται κάθε δικό του ἢ τῆς τάξης καὶ δέν κυτᾷ νά γλυτώσῃ πίσω ἀπ' τίς πλάτες τῶν ἄλλων, οὔτε λέγοντας ψέματα. Δέν τόν χαλάει ὁ δάσκαλος γιὰτὶ προσπαθεῖ νά τὸν ἀνεβάσῃ στὸ δικό του ὕψος, ἐνῶ σήμερα ὁ δάσκαλος πολλὰς φορὲς κατεβαίνει πιὸ κάτω ἀπὸ ἀπὸ κεί που στέκει ὁ μαθητὴς. Ξέρει τὴν ἀξία στὸ κάθε τι καὶ γι' αὐτὸ ἀγωνίζεται καὶ πολεμᾷ. Κυττάζει νά τὸ πετύχῃ βάζοντας ὄλα του τὰ δυνατὰ, χωρίς νά δειλιάζῃ ἢ νά ὑποχωρῇ μπρός σὲ τίποτα. Τσακίζει τὴ φιλοδοξία του καὶ δέν ἀφήνει νά τοῦ γεννηθῇ ὁ φθόνος καὶ τὸ μῖσος.

Γιὰ νά γίνουμ ὄλ' αὐτὰ χρειάζομαστε πολλὰ. Μά κυριώτατα: μελέτη, πίστη, ἀπόφαση, πειθαρχία, πυγμὴ καὶ λεφτά. Ζοῦμε ὄλοι στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν κατάστασιν τὴν καταλαβαίνουμε. Εἶναι ἐλεεινὴ. Οἱ περιστάσεις πολὺ δύσκολες. Κι οἱ ἄρμόδιοι οὔτε τὴν καθαρῆς δέν τολμοῦν νά πετάξουν. Ἄ! τί λέω! Θέλουν νά τὴ φέρουν καὶ στὸ δημοτικὸ! Τὸ καινούργιο σύστημα λοιπὸν δέν εἶναι γιὰ νά ἐφαρμοσθῇ εὐκόλα καὶ γρήγορα. Δέν ὑποστρίζουμε πως μπορεί τὸ κοκὸ νά φύγῃ ἀπὸ μέρα σὲ μέρα. Χρειάζεται πολὺς καιρὸς καὶ κόπος ἀδιάκοπος. Τὸ σχολεῖο ἐργασίας δέν κυτᾷμε νά τὸ γενικεύσομε ἢ ἐπειδὴ δέν καταλαβαίνουμε τὰ κατὰ του, ἢ ἐπειδὴ δέν μᾶς συμφέρει, ἐπειδὴ δὲ συμφέρει σὲ μερικοὺς. Μά πιστεύουμε πως, ἀφοῦ μ' αὐτὰ μας τὰ χάγια κατορθώνομε νά ὑπάρχομε σὰ λαός, οἱ πολλοὶ θὰ μπορέσουν νά διώξουν ἀπὸ πάνω τους τὰ παράσιτά τους καὶ ν' ἀγκαλιάσουν τὸ νέο σχολεῖο—νέο γιὰ μας τὸ ξαναλέω—γιὰ τὴν προκοπὴ καὶ τὸ καλὸ ὄλων μας.

ΣΠΥΡΟΣ ΧΑΙΡΕΤΑΚΗΣ

Βιβλία καὶ ἄρθρα ποῦ ἔχουμε ὑπ' ὄψη:
 Η ΓΑΥΡΙΔΗ Η ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΔΙΔΑΧΤΙΚΗ (Μετ. Σπ. Καλλιόφας)
 ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΞΙΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (ἀπ' τὸ Γερμανικὸ ὑπὸ Σ. Καλλιόφας).
 Ν. ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΥ: ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΝ Ἀθηναί. 1927.
 ΣΠ. ΚΑΛΛΙΑΦΑ ΠΟΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΔΙΕΠΗ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΝ ΥΜΩΝ.
 Α. ΔΕΛΜΟΥΖΟΥ: «ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ» 4 ἄρθρα. Ἑλληνικά Γράμματα τ. 1ος τεύχ. 9—10
 Α. ΣΒΩΛΟΥ: ΚΟΜΜ. ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ «Ἑλ. Βῆμα» 15—10—27,

Η ΑΤΟΜΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ Α. ΑΝΤΛΕΡ (ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΟΝ Κ. Δ. ΜΩΡΑΪΤΗ)

Στό φύλλο του περασμένου 'Απρίλη δημοσίεψα μία συνοπτική κριτική της 'Ατομικής Ψυχολογίας με σκοπό να καθορίσω σε τι βάσεις στηρίζεται και πώς είναι ή αξία της ή γνωσεολογική.

'Οδηγός μου ήταν η δυσπιστία — ή πολύ μεγάλη δυσπιστία — προς κάθε θεωρία που δεν έθεμελιώσε τις άρχές της πάνω στα γενικά πορίσματα της έσθήμης, προς κάθε σύστημα φιλοσοφικό που παρέβλεψε τη στενή των έπιστημών άλληλοεξάρτηση. Πρό πάντων όμως οδηγήθηκαν από την πεποίθηση ότι την έπιστημονική γνώση θα την εύρουμε με μία μέθοδο ένιστική και όρθολογιστική και, έπομένως κατέκρινα ένα σύστημα δυϊστικό και άντιορθολογιστικό, έδραιωμένο σε βάσεις βιταλιστικές και έμπνευσμένο από τη γνωσεολογία την άγωστική του Χάν Βαίχινγκεφ.

Οι θεωρητικές μου άντιρρήσεις δέ με έμπόδισαν βέβαια ν' άναγνωρίσω τη σχετική αξία που έχει ή Α. Ψ. ως μέθοδο ψυχοθεραπείας με μέσο την ύποβολη "ισα ίσα μάλιστα θα τονίσω και πάλι, άφου ή εύκαιρία μου παρουσιάζεται, ότι ή Α. Ψ. περιέχει στοιχεία πολύ αξιοπρόσεχτα γιατί ό "Αντλερ είχε την τύχη τη ζηλευτή να είναι για κάμποσα χρόνια — δέκα πάνω κάτω — μαθητής ενός έρευνητή που στάθηκε στην έποχή μας πρότυπο γόνιμης έργασίας κι' άγάπης προς την άλήθεια την έπιστημονική. Ένωδ το Φρόυντ, που τη σκέψη του τη ξαναβρίσκουμε σε κάθε σελίδα του "Αντλερ, πότε άτόφια, όπως πχ. στη ρυθμιστικήν επίδραση των πρώτων 5 χρόνων πάνω στο χαρακτήρα ή στην ιδιαίτερη προσοχή που δίνει στο περιβάλλον τό οικογενειακό, πότε με τά όνόματα άλλαγμένα "Έτσι πχ. ή τάση προς επανάληψη γίνεται στόν "Αντλερ πρόγραμμα ζωής ή άντίσταση γίνεται έξασφάλιση, τό σύμπλεγμα έκτομής γίνεται συναισθημα μιονεχτικότητα.

Φυσικά ό "Αντλερ μπορεί, άν θέλει, αυτά όλα να τά λέγει—όπως και πράγματι τά λέγει—δικά του. Έπίσης ό κ. Μωραΐτης μπορεί στο προηγούμενο βιβλίο του «'Η Ψυχανάλυσις» να τά παρουσιάζει για δεδομένα της Ψυχανάλυσης και τώρα που έστρεψε προς την Α. Ψ. να τά παρουσιάζει για πορίσματα της Ατομικής Ψυχολογίας. Έμεις όμως νομίζουμε υποχρέωσή μας να ξεχωρίσουμε ό,τι δέν είναι παρά μεταμφιεσμένη Ψυχανάλυση και να έξετάσουμε ό,τι άνήκει στην Α. Ψ. άποκλειστικά. "Ωστε λοιπόν ό,τι βρίσκεται μέσα στην Α. Ψ. δέν είναι άπόβλητο. Μά ό,τι αξίζει είναι ξένο κι' ό,τι είναι δικό της δέν αξίζει.

'Η Α. Ψ. δέν έπηρε μόνο θετικά δεδομένα από την Ψυχανάλυση. Έπηρε και άρνητικά. Έπηρε τά βιαστικά συμπεράσματα, τις τολμηρές γενικέςψεις, τους άτελείς πειραματισμούς, παράγοντες ίσως ίσως καμιά φορά γόνιμους στη σκέψη ενός Φρόυντ, μά που σε μία διάνοια χωρίς δημιουργική πνοή γίνοντα, φράσεις άδειες, ταυτολογίες ή κοινοτυπιών άναμασήματα. Έπηρε πρό πάντων την κατάχρηση των τάσεων. 'Ο Φρόυντ στα πιο παλιά συγγράμματά του και μάλιστα στη «Ψυχοπαθολογία της καθημερινής Ζωής» τοποθετούσε τις τάσεις με τέν ίδια εύκολία στη συνείδηση και με την ίδια στο άσυνείδητο: Κάθε μας κίνηση, ένέργεια, πράξη, κάθε παραστράτητα, κάθε γλύστρημα της γλώσσας ή της πένας έσκέπαζε μία κρυφή τάση ή μία κρυφή έννοια. 'Υπερβολή βέβαια μά και πειρασμός φοβερός, γιατί δέν ύπάρχει τίποτε προχειρότερο από τό να έξη.

γεί κανείς ένα φαινόμενο με μία τάση που σκοπό της έχει να τό δημιουργεί και μολονότι ό Φρόυντ, με τό νέο έργο του «Πέρα από την άρχή της ήδονής» βάζει τά θεμέλια μίας καινούργιας άποψης, θεμελιωμένης σε βιολογικά δεδομένα που άναποδογυρίζει την παλιά, όμως αυτό καθόλου δέ χρησίμεψε στο μαθητή, που είχε πέσει πιά θύμα των πρώτων δοκιμών του δασκάλου, του μαθητή που γαντζώθηκε πάνω στις «τάσεις» και βρήκε τό εύκολο μέσο να έξηγει μ' αυτές, όχι πιά ένα μεγάλο μέρος, παρά τό σύνολο του ψυχικού βίου, άκμή και τις φυσιολογικές λειτουργίες, άκμή και την έξέλιξη των όργανισμών και τη ζωήν ολάκαιρη.

Φυσικά δέν είναι σωστό να ρίξουμε πάνω στόν "Αντλερ την πρώτη ευθύνη για την πληθωρική χρήση των τάσεων. Μά ολόκληρο τό σύστημα του "Αντλερ δέν είναι παρά μία πληθωρικότερη άκμή χρησιμοποίησή τους: 'Η έξήγηση κάθε φαινόμένου με μία τάση που πότε παρουσιάζεται ως τάση του άτομου προς κυριαρχία πότε ως τάση του ίδιου προς έπίτευση του σκοπού του πάνω στη γη, είναι τό ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της 'Αδλερικής ψυχολογίας. 'Από δώ λοιπόν άρχίζει ή συμβολή του "Αντλερ, από δώ και ή κριτική μου του περασμένου 'Απρίλη.

'Εξέφρασα λοιπόν τις άντιρρήσεις μου και περίμενα ότι κάποιος θα βρισκοταν να συζητήσει με πνεύμα έλεύθερο και άγάπη προς την άλήθεια. Μά ό κ. Μωραΐτης, που θέλει να άντιπροσωπεύει την Α. Ψ. στόν τόπο μας, άλλαξε τη συζήτηση από άντίθεση ίδεών σε διαμάχη άτόμων και άντι ν' άπαντήσει στις έπικρίσεις προτίμησε να περιλούσει άλύπητα τόν έπικριτή. "Έτσι λοιπόν μία μέρα πληροφορούμαι ότι πάσχω από τό «πάθος της άποστάσεως», ότι άνήκω στους «άρνητάς της ζωής» που «άγωνίζονται σάν άληθινοί δαίμονες κατ'αστροφής» (*). Και ό Μωραΐτης έξακολουθεί: «Αυτοί πραγματικώς είναι τά άρρωστημένα γεννήματα της ταραγμένης έποχής "Έχουν ίσχυρότατον τό συναισθημα έλλείψεως άσφαλείας εν τη ζωή, είναι άπαθαρρημένο, ζητούντες με την δύναμιν που δίδει ή άπελπισία να στηρίξουν την ζωήν των επί των έρειπίων. Στο τέλος καταφεύγουν στα ναρκωτικά, στις άπολαύσεις, στην αυτοκτονία, στο έγκλημα(!) και τάς νευρώσεις, διά να άποφύγουν την όρθην λύσιν των προβλημάτων της ζωής των».

Χωρίς άμφιβολία ό κ. Μ. θα είναι έξαιρετικά ίκανοποιημένος, άφου έδω και λίγους μήνες ανακάλυψε τά δαιμονικά στοιχεία της ζωής και τώρα άρχισε να ξεσκεπάζει και τούς ίδιους τούς δαίμονες. Για μάς όμως, που δέν έχουμε να καταγίνουμε παρά μόνο με ό,τι έχει θέση σε μία συζήτηση έπιστημονική, ή άπάντηση του κ. Μωραΐτη είναι μία προσπάθεια άσκοπη να άναίρέσει πράγματα άνείπτα, φράσεις φανταστικές, που τις έπλασε ό ίδιος και τις έφόρτωσε σε μένα. Δέ διστάζει μάλιστα να βάλει σε εισαγωγικά, σάν να ήταν τάχα δικές μου, τις φράσεις αυτές, που είναι ξένες προς έμένα και άντίθετες προς την κριτική μου. Μή βάζοντας ούτε μία παραπομπή (**) έξασφαλίζει τό άνεξέλεχτο και έτσι καταπιάνεται με τό εύκολο όσο και περιττό έργο να κημύσει ότι ό ίδιος έφαντάστηκε.

Έίπα πχ. ότι οι θεραπείες των νευρασθενικών δέν άρκούν για να άποδείξουν άν οι βασικές άρχές της Α. Ψ. είναι ή όχι σωστές. 'Ο κ. Μ. εκάτάλαβε

(*) Μελέτη—Κριτική, φύλλο 5ο, σ. 19—20.

(**) Βλέπε περιοδικό «'Ατομική Ψυχολογία» τό άρθρο του κ. Μωραΐτη: «Τό Πάθος της 'Αντιστάσεως» τεύχος 4ο, σ. 129—130, Καμιά παραπομπή. 'Ο κ. Μ. προτιμά να κάμνει κριτική στα σίγουρα.

«ή ζωντανή πείρα δεν αποδεικνύει τίποτε». Και αυτήν την άνοησία πού την επαναλαμβάνει μάλιστα τέσσερες ή πέντε φορές, την παρουσιάζει τάχα για δική μου μέσα σε εισαγωγικά! 'Απίστευτο τό πράγμα. Μά αν κανένας άμφιβάλλει άς διαβάσει τί είπα στην κριτική μου (3ο φύλλο, σελ. 8) και τί λέγει ό κ. Μ. πώς είπα (5ο φύλλο, Σελ. 15—19).

Παρακάτω αναφέρω ότι ό "Αντλερ όριζοντας τό ψυχικό όργανο ως «κίνηση» χρησιμοποιεί τά έχτατικά στοιχεία τών φυσικών έπιστημών. (*) 'Ο κ. Μ. έκατάλαβε τό αντίθετο. Ένόμισε ότι έγώ είμαι πού ζητώ νά εξηγηθούν τά ψυχολογικά φαινόμενα μέ τά στοιχεία τών φυσικών έπιστημών. Και καταγίνεται μέ την άναίρεση της φανταστικής αυτής ιδέας. (**)

Προχωρώ κατόπιν και διαπιστώνω ότι ή βιολογική τάση πρός δράση συγκρούεται μέ την άρχή του Καρνό (***) 'Ο κ. Μ. άπαντά επαναλαμβάνοντας έξη φορές ότι δεν την αναφέρει και ότι πολλοί συνάδελφοι μου δέ θα την ξαίρουν. (****) 'Ο κ. Μ. την ξαίρει: Αυτό ρωτώ έγώ, "Αν ναι, γιατί δεν άπαντά στην αντίρρησή μου; "Αν όχι, άς μάθει, έστω και κάπως δψιμα, ότι δέ μπορεί κανείς νά βασίζεται στη δική του την άγνοια για νά άναιρέσει του άλλου τό επιχείρημα. Όπως και νάναι τόσο τό καλύτερο πού ήρθε έτσι τό πράγμα γιατί θα έχω την εύχαρίστηση νά μιλήσω στο έρχόμενο άρθρο μου για την άρχή του Καρνό και νά πληροφορήσω έτσι τόν κ. Μ. —κι' έδω κάπως δψιμα— ότι ή άρχή αυτή είναι τό σπουδαιότερο ίσως γεγονός στην έπιστήμη κατά τόν περασμένον αιώνα, τό γεγονός πού είχε και έχει τό μεγαλύτερον αντίκτυπο στη φιλοσοφία.

"Εγραφα επίσης, ξεκινώντας από τις βιταλιστικές άπόψεις του "Αντλερ πάνω στην εξέλιξη τών οργανισμών, πώς ή σκοπιμότητα συνίσταται κατ' ούσίαν στο νά λέμε ότι ένα φαινόμενο συμβαίνει επειδή έχει τάση νά συμβεί. 'Ο κ. Μ. μετατοπίζοντας την έννοιαν αυτήν από τη βιολογία στα συνειδητά ψυχολογικά φαινόμενα προσπαθεί νά κάμει πνεύμα και λέγει: «Δηλαδή επί παραδείγματι ό κ. Παυλίδης έγραψε κριτικήν. "Η κριτική αυτή ως ψυχικών φαινόμενον συνέβη διότι είχε μέσα της (ή κριτική) την τάσιν νά συμβή» (5ο φύλλο, σ. 19). 'Εδω πιά δέ χρειάζονται σχόλια. Γιατί αν μερικοί συνάδελφοί μου μπορεί νά μη ξαίρουν την άρχή του Καρνό δεν υπάρχει ούτε ένας τόσο καθυστερημένος, πού όταν του μιλάμε για τή σκοπιμότητα στο βιταλισμό, νά νομίζει ότι πρόκειται για τή σκοπιμότητα στα συνειδητά ψυχολογικά φαινόμενα. Γιαυτό και δέ χρειάζεται έδω τίποτε νά προσθέσω, κα μόνο τόν κ. Μ. θα παραπέμψω στο «Λεξιλόγιο της Φιλοσοφίας» του Α. Λαλάντ, στα άρθρα «φιναλιτέ», «φινάλισμ» και «βιταλισμ», όπου θα βρει πολλά πράγματα στοιχειώδη βέβαια μά και άπαραίτητα, πού αν τά είχε ύπ' όψη του δέ θα έγραφε αυτό τό... άς τό πούμε εύφυλόγημα, πού άντέγραφα παραπάνω.

Μέ την ίδια συστηματική παρερμηνεία ό κ. Μ. μέ παρουσιάζει ότι άρνείται την άλληλεγγύη και την άδελφοσύνη. Κάθε άλλο. Μά δέ ξεχνώ ότι οι έννοιες αυτές παίρνουν σε κάθε περίπτωση την άξία πού έχουν τά μέσα πού αυτά θα πραγματοποιηθούν. Και όποτε κάποιος ζητεί νά τις πραγματοποιήσε

(*) Μελέτη—Κριτική, φύλλο 3ο, σ. 10.

(**) » » » 5ο, σ. 17.

(***) » » » 3ο, σ. 9.

(****) » » » 5ο, σ. 16—17.

μέ μέσα ούτοπιστικά, τότε δεν είναι βέβαια οι έννοιες αυτές ούτοπίες, αλλά ό κάποιος αυτός ούτοπιστής.

Κάτι τέτοιο συμβαίνει και μέ τους κοινωνολόγους της Α. Ψ. πού, μέσο της πέννας του κ. Μωραίτη, μας πληροφορούν ότι: «Η ούσταση της κοινωνίας τών ένθων, τά διάφορα σύμφωνα φιλίας, τό περί άφοπλισμών, ή πρότασις χρεωστασίου υπό του Χούβερ και άλλα παρόμοια γεγονότα είναι φανερά σημεία ότι έφθασεν ή ημέρα της συνειδητής άνιδοιοτελοϋς διεθνούς οικονομικής συμπράξεως» (*)

Τέτοιες κρίσεις αν τις άκούαμε από κανένα σχολαστικό δάσκαλο, άποξενωμένο σε άπόκεντρο χωριό, θα γελούσαμε βέβαια συμπονετικά για τόν κάλόν αυτόν άνθρωπο, πού είναι τόσο εύκολόπιστος. Μά καταντά τραγικό νά μας τά παρουσιάζουν σαν πορίσματα τάχα της έπιστήμης. Ποιάς έπιστήμης; Της Ιστορίας μήπως; Όχι βέβαια, γιατί τά σύμφωνα του άφοπλισμού δεν είναι πράγματα πρωτοφανέρωτα. "Αραγε της κοινωνιολογίας; Ούτε γιατί τις μορφές της κοινωνίας και τις ιδέες πού επικρατούν σε κάθε τόπο και καιρό, δεν τις είδαμε πουθενά νά ρυθμίζονται μέ νομοθετικά διατάγματα, μέ σύμφωνα, μέ συνέδρια. Γιαυτό και οι ιδέες της άδελφοσύνης, πού κοίτονται στο χαρτοβασιλείο της κοινωνίας τών Έθνων, κουρελιάζονται σήμερα από κείνους πού βρήκαν στη βιομηχανία του πολέμου ένα μέσο κυριαρχίας οικονομικής.

Όστε Ιστορία λοιπόν, ούτε κοινωνιολογία, ούτε έπιστήμη καμιά υπάρχει κάτω από τά κοινωνιολογικά άποφθέγματα της Α. Ψ., και μόνο μερικοί άνθρωποι υπάρχουν, μερικοί αντιπρόσωποι της προχειρόλογης σκέψης του ξεπεσμού, πού κοινωνιολογούν χωρίς Ιστορία και ήθικολογούν χωρίς ψυχολογία. Τό άποτέλεσμα είναι ότι οι άυτοσχεδιασμένοι-αυτοί σκαπανείς του μέλλοντος αντί νά καταγγέλλουν τί άνόσιο παρασκηνακό παιγνίδι παίζεται εις βάρος τών δυστυχισμένων πού θα πληρώσουν αύριο τό φόρο του αίματος, γίνονται συνεργάτες άκούσιοι τών επιτηδειών πού ζητούν νά ρίξουν στό έπίπεδο τών άφελών.

Και όμως τό έργο του διανοουμένου και του έπιστήμονα πρέπει νά είναι έργο διαφωτισμού και ξεσκεπάσματος. Μόνον όποιος νοιώθει την εϋθύνη μιας τέτοιας άποστολής έξυπηρετεί ταυτόχρονα και την έπιστήμη μέ τή ζήτηση της αλήθειας στη θεωρία, και την ήθική μέ τή ζήτηση της ειλικρίνειας στην πράξη. Τότε και οι έννοιες της άδελφοσύνης και της άλληλεγγύης παύουν πιά νά είναι δασκαλιστικά ρητορικά σχήματα και άποχτούν τό θετικόν εκείνο και ζωντανό χαρακτήρα πού μας τόν δίνει σε κάθε μας προσπάθεια ή αγάπη πρός τή γνώση και την αλήθεια.

Αυτά φτάνουν για την άπάντηση του κ. Μ. 'Ο άναγνώστης έκατάλαβε ότι όση έπιστημονικότητα της λείπει, τόση έμπάθεια της περισσεύει. 'Ο κ. Μ. ξεχασε ότι σκέψη πού δεν άνέχεται την άρνησή της είναι σκέψη του ξεπεσμού. "Οτι σκέψη πού φανατίζεται όταν τή διαμφισβητούν είναι σκέψη πού δέ στέκεται σαν έπιστήμη. "Οπλα της έπιστήμης δεν είναι ό θυμός και ή λαιωδρία, μά ή αγάπη πρός την αλήθεια και ή πνευματική λευτεριά. Τίποτε άλλο. Και τώρα άς προχωρήσουμε σε μία καινούργια εξέταση της "Ατομικής Ψυχολογίας.

Είναι άνάγκη νά εξετασθούν κάπως αναλυτικώτερα του "Αντλερ οι θεωρίες, όχι για την άξία τους την έπιστημονική, αλλά για την κοινωνική τους σημασία. Οι θεωρίες του "Αντλερ είναι οι αντιπροσωπευτικοί τύποι της σκέψης

(*) Περιοδικό «'Ατομική Ψυχολογία», τεϋχος 1ο, σ. 14.

του ξεπεσμού. Είναι μία πισωδρόμηση πρὸς τὸν ἀνθρωπομορφισμό και τὸν ἀνιμισμό, δηλαδή σὲ μορφές διανόησης περασμένες. Ἡ προχειρολογία τῆς δὲν εἶναι τυχαία, ἀλλὰ σύμπτωμα μιᾶς κοινωνικῆς κατάστασης πού δὲν ἐπιτρέπει στὸν ἄνθρωπο νὰ σόεφθεῖ δημιουργικά.

Σήμερα θα ἐξετάσουμε τίς θεραπείες τοῦ Ἄντλερ. Κατόπιν θὰ τίς συγκρίνουμε μετὰ τὰ πορίσματά του, γιὰ νὰ δοῦμε ἂν μπορούμε ἀπὸ τίς πρώτες νὰ συμπεράνουμε γιὰ τὴν ὀρθότητα τῶν δευτέρων. Γιὰ νὰ δοῦμε λοιπὸν πῶς γίνονται οἱ θεραπείες θὰ ἀναφέρω δυὸ περιπτώσεις:

A. Ἡ πρώτη εἶναι παρμένη ἀπὸ τὸ «Διεθνὲς Περιοδικὸ τῆς Ἀτομικῆς Ψυχολογίας» (*).

Πρόκειται γιὰ ἓνα νόθο παιδάκι, ὡς δέκα τριῶν χρόνων, ἔξυπνο, μὰ ἰδιότροπο καὶ εὐρέθειστο. Οἱ θετοὶ του γονεῖς τοῦ εἶπαν νὰ μαζέψει ξύλα κι αὐτὸ γιὰ ν' ἀποφύγει προφασίζοταν πῶς ἤθελε νὰ διαβάσει καὶ πῶς τοῦ πονοῦσε τὸ πόδι του. Ἐπειδὴ λοιπὸν συχνὰ δυσσαρεστοῦσε ἔτσι τοὺς θετούς του γονεῖς, τὸ πήραν στὴν ἀναλύτρια. Αὐτὴ τὸ καθίζει κοντὰ τῆς καὶ τοῦ λέγει: (μεταφράζω κατὰ λέξη): «Πές πῶς ἀπέναντί σου κάθεται ἓνα παιδάκι μετὰ τὸ ἴδιο ὄνομα ὅπως κι' ἐσύ. Εἶναι σάν κι' ἐσένα, κάμνει ὅπως κάμνεις κι' ἐσύ... Κι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ κουβαλήσει ξύλα. Βέβαια θὰ προτιμοῦσε νὰ διαβάσει ὅμως ξαίρει πῶς κάποιος πρέπει νὰ τὴν κάμει τούτη τὴ δουλειᾶ καὶ δὲν τὸ νομίζει σωστό, ὅλα τὰ καλὰ νὰ τὰ ἔχει αὐτὸ κι' ὅλα τὰ ἄσχημα ἢ μητέρα του. Ἐπειτα, ξαίρει τὸ κάτω, κάτω πῶς τὰ πόδια του δὲν τοῦ πονοῦν δὰ καὶ τόσο πολὺ πού νὰ μὴ μπορεῖ νὰ βάλει τὰ παπούτσια του ἂν τὸ ἤθελε στ' ἀληθινά. Ποιὸ ἀπὸ τὰ δυὸ παιδιά, ἀγαπᾶς πιὸ πολὺ; Μετὰ ποιὸ θάθελες πιὸ πολὺ νὰ παίζεις;».

Κάθε μέρα τὸ παιδάκι τὸ πήγαιναν στὴν ἀναλύτρια καὶ κάθε μέρα ἢ συνομιλία γινόταν σ' αὐτὸν τὸν τόνο. Κάποτε ἢ ἀναλύτρια τὸ ρώτησε πόσες φορές ἐθύμωσε στὸ σπῆτι. —«Μὰ δὲ βρῆκα τίποτε πού νὰ με κάμει νὰ θυμώσω» — «Τίποτε; Κι' ἂν ἐδοκίμαζες δὲ θὰ μπορούσες νὰ βρεῖς;».

Μ' αὐτὰ κι' ἄλλα παρόμοια πού παραλείπω, μέρωσε σιγὰ σιγὰ τὸ ἀνυπόταχτο παιδάκι.

Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς θεραπείας δὲν εἶναι ἄγνωστος σὲ κανένα. Ὅποιοι ἐδίδαξε σὲ σχολεῖο ξαίρει ὅτι τὴν τάξη του μπορεῖ νὰ τὴ διαμορφώσει χωρὶς πολὺ μεγάλη δυσκολία, φτάνει νὰ κάμνει ἐντύπωση ὁ ἴδιος στοὺς μαθητές του καὶ νὰ βρίσκει σὲ κάθε περίσταση τὰ κατάλληλα λόγια νὰ τοὺς πεῖ. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μετὰ τοὺς γονεῖς ἀπέναντι στὰ παιδιά τους, τὸ ἴδιο καὶ σὲ κάθε ἄνθρωπο στὶς σχέσεις του μετὰ τοὺς ἄλλους ἄνθρώπους. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι πού ἀμέσως σὲ πείθουν καὶ ἄλλοι πού μόλις μιλήσουν σοῦ γεννοῦν τὴν ὄρεξη νὰ κάμεις τὸ ἀντίθετο. Γιατί ἄραγε; Μήπως συμβαίνει οἱ πρώτοι νὰ μιλοῦν πάντα λογικά καὶ οἱ δεύτεροι πάντα παράλογα; Κάθε ἄλλο, γιὰ τὴν τέχνη τῆς πειθῶς ἢ λογικῆ καὶ ἢ ἀλήθεια ἔχουν πολὺ μικρὴ σημασία, ἐνῶ ἀπεναντίας τὸ συναίσθημα ἔχει πολὺ μεγάλη. Ἡ τέχνη τῆς πειθῶς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ συναίσθημα ἀγάπης, σεβασμοῦ ἢ ὑποβολῆς πού θὰ ἐμπνεύσει αὐτὸς πού θέλει νὰ πείσει, σ' ἐκείνον πού πρόκειται νὰ πεισθεῖ (**). Ἀκόμη μεγαλύτερη σημασία

(*) Τεύχος τοῦ Φλεβάρη 1925. Σελ. 56, ἄρθρο τῆς Μιῦ Τζάκομπς μετὰ τὸν τίτλο: «Ἀτομικὴ Ψυχολογία καὶ κοινὸς νοῦς.»

(**) Ἐδῶ εἶναι ἡ κατάλληλη περίσταση νὰ παρατηρήσουμε ὅτι τὸ σπουδαιότερο φιλοσοφικὸ σύστημα στὴ Γαλλία, τὸ σύστημα τοῦ Μπέρζον, χρωστᾶ τὴ μεγάλη του διάδοση πολὺ περισσότερο στὴν καλλιτεχνικὴ του διατύπωση παρὰ στὴν ἐπιστημονικὴ του ἀξία. Δύσκολα ἀντιστέκεται κανεὶς στὴν ὑποβλητικὴ δύναμη μιᾶς φράσης καλοστρωμένης.

ἔχει τὸ συναίσθημα ὅταν πρόκειται νὰ ἀποταθεῖ κανεὶς σὲ νευρωτικούς ἢ ψυχοπαθεῖς, σὲ ἄνθρώπους ἀδυνάτους ἢ ἀνεργάστους. Καὶ ἢ λογικῆ, ἂν ἔχει μέτρια πέραση στοὺς ἄνθρώπους τοὺς ἰσορροπημένους, δὲν ἔχει καμμιά στοὺς ἀνισορρόπους. Ποιὸ εἶναι λοιπὸν τὸ κίνητρο πού θὰ τοὺς ξαναφέρει πίσω στὴν ἰσορροπία; Τὸ συναίσθημα, ἢ ὑποβολή. Ὁ ἀνισορροπος γίνεταί λογικὸς ὄχι μετὰ τὴ λογικὴ ἀλλὰ μετὰ τὴν ὑποβολή. Γιατὸ καὶ οἱ θεραπείες αὐτοῦ τοῦ εἴδους γίνονται μετὰ τὴν ὑποβολή.

Ὁ πρῶτος λοιπὸν λόγος πού οἱ θεραπείες τοῦ Ἄντλερ δὲν ἰσχύουν ὡς ἀπόδειξη τῶν πορισμάτων του εἶναι ὅτι κύριος παράγοντάς τους εἶναι ἢ ὑποβολή. Τὸ ὅτι δηλαδή ἓνας ψυχοπαθὴς ἐδέχθηκε τίς ιδέες πού τοῦ ὑπέβαλε ὁ γιατρός του, δὲ σημαίνει καθόλου πῶς οἱ ιδέες αὐτές πρέπει νὰ εἶναι ἀληθεῖς ἐπιστημονικῆς. Μπορεῖ πολὺ καλὰ νὰ εἶναι καὶ ἀνοησίες. Καὶ τέτοιες θὰ δοῦμε παρακάτω πολλές.

Μὰ ὑπάρχει καὶ δεύτερος λόγος πολὺ σπαιδιαίτερος πού κάμνει ὥστε οἱ θεραπείες νὰ μὴν ἰσχύουν ὡς μέσα ἀποδειχτικά τῶν θεωριῶν Ἄντλερ, εἴτε δεχόμεστε τὴν ὑποβολή πού προανέφερα, εἴτε, εἴτε δὲν τὴ δεχόμεστε, τὸ γεγονός εἶναι ὅτι ξεκινῶντας ἀπὸ τὴν θεραπεία ὑπάρχει τόση τόση ἀπόσταση γιὰ νὰ φτάσουμε στὴ θεωρία πού πρόκειται νὰ ἀποδειχθεῖ, ὥστε δὲ μπορεῖ νὰ ἐγκατασταθεῖ μεταξὺ τους σχέση αἰτίας—ἀποτελέσματος.

Ἄς πάρουμε γιὰ παράδειγμα τὴν περίπτωτη τοῦ παιδιοῦ πού προαναφέραμε καὶ ὅσες ἄλλες θέλετε μαζύ. Κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη ἄς πάρουμε τὰ γενικά πορίσματα τοῦ Ἄντλερ, τὴν ὄρμη τοῦ ἐγῶ, τὴ σκοπιμότητα, τὸν ὄρισμό πού δίνει στὸ ψυχικὸ ὄργανο. Ὁ Ἄντλερ λοιπὸν μᾶς βεβαιώνει ὅτι ἀφοῦ οἱ θεραπείες του ἐπιτυχαίνουν, ἄρα καὶ οἱ θεωρίες του αὐτές εἶναι σωστές.

Αὐτὸ εἶναι μιὰ μεγάλη, μὰ πάρα πολὺ μεγάλη ἀνακρίβεια.

Δὲν ὑπάρχει καμμιά θεραπεία στὸν κόσμον πού νὰ μπορεῖ νὰ μᾶς πείσει ὅτι ἢ ἔννοια τῆς ψυχῆς συμβιβάζεται μετὰ τὴν ἔννοια τῆς κίνησης. Ἐκεῖνος μόνον θὰ μᾶς πείσει πού θὰ κατάφερνε νὰ μᾶς δείξει ὅτι μπορούμε νὰ νοήσουμε τὴν κίνηση ξεχωρὰ ἀπὸ τὴν ἔχτηση. Ἐνν εἶται πῶς ἢ λύση ἑνὸς τέτοιου προβλήματος βρίσκεται στὴ σύγκριση τῶν πορισμάτων τῆς Ψυχολογίας, μετὰ τὰ πορίσματα τῆς θεωρητικῆς Φυσικῆς. Δὲν ἔχει τίποτε νὰ κῆμι μετὰ τίς θεραπείες.

Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο, κι' ἂν ἀκόμη ἢ Α. Ψ. ἐγιάτρευε ὅλους τοὺς νευρωτικούς στὴν ὑφήλιο, δὲ θὰ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ πεῖ πῶς ὁ ἀδελρικός βιταλισμός εἶναι θεωρία σωστὴ ἢ τουλάχιστο γόνιμη. Αὐτὸ θὰ μᾶς τὸ ἔδειχνε μόνον ἢ ἱστορία τῆς Βιολογίας. Ἄν δηλαδή ὁ Adler μᾶς ἔλεγε τί ὀρίζοντες ἀνοίξει ὁ βιταλισμός στὸν καιρὸ τὸν περασμένο καὶ τί ἄλλους μπορεῖ ν' ἀνοίξει στὸ μελλούμενο. Κι' ἐδῶ οἱ θεραπείες δὲν ἔχουν τίποτε νὰ μᾶς πουν.

Γιὰ τὸν ἴδιο πάλι λόγο καμμιά θεραπεία δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ μᾶς δείξει ἂν κίνητρο τοῦ ψυχικοῦ βίου εἶναι ἢ libido τοῦ Freud ἢ ἢ ὄρμη τοῦ ἐγῶ τοῦ Adler. Αὐτὸ θὰ μᾶς τὸ δείξει ἢ ἔρευνα—πού θὰ τὴν κάμουμε καὶ μεῖς σὲ ἄλλο μας ἄρθρο—τῶν γνωσεολογικῶν προϋποθέσεων τῆς κάθε μιᾶς. Κι' ἐδῶ οἱ θεραπείες πάλι τίποτε δὲ θὰ μᾶς πουν.

Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ γιὰ τὸ ζήτημα ἂν τὸ συναίσθημα τῆς μειονεχτικότητας εἶναι πρωτογέννητο ἢ δευτερογέννητο, τὸ ἴδιο γιὰ τὴν ἔννοια πού ἐσχημάτισε ἢ Α. Ψ. γιὰ τὸ νόημα τῆς ζωῆς, τὸ ἴδιο γιὰ τὸν ὄρισμό πού δίνει στὸ αὐτοθέλητο, τὸ ἴδιο τέλος γιὰ κάθε γενικὸ πρόβλημα πού ἀπαιτεῖ νὰ συγκεντρωθοῦν πολλῶν ἐπιστημῶν τὰ πορίσματα.

Ὅστε λοιπὸν δὲν μπορούμε νὰ ξεκινήσουμε ἀπὸ τίς θεραπείες καὶ νὰ

φτάσουμε τα γενικά πορίσματα που στέκουν στη βάση του 'Αδλερισμού. 'Ο Adler για να τα αποδείξει επικαλείται μέσα που δεν ισχύουν. Και τα μέσα εκείνα που θα ίσχυαν τα άγνοεί.

B'

Ας αναφέρουμε και μιὰ δεύτερη περίπτωση () για να δοῦμε τι αξία έχουν οι διαγνώσεις του Adler. Αυτό θα μᾶς ἐπιτρέψει κατόπιν να κάμουμε μερικές συμπληρωματικές κρίσεις για τὴν ἀποδειχτική τους αξία.

'Ο νευρασθενικός που πρόκειται τώρα να μᾶς ἀπασχολήσει ἦταν γιός ἑνός ἐγωιστῆ καὶ τυραννικοῦ. Εἶχε πολλές ἀδερφές καὶ κανένα ἀδέρφι. Κι' ἐπειδὴ ἔνοιωθε βαριά τὴν πίεση τῆς πατρικῆς αὐθαιρέσιας, ἀφοσιώθηκε ὀλοψυχα στὴ μάνα του καὶ τὶς ἀδερφές του. Ἡ προσκόλλησή του σ' αὐτές ἔφτανε σὲ σημεῖο τέτοιο, πὺ συχνὰ αἰμομιχτικοὶ ἐφιάλτες τὸν τυραννοῦσαν. Ὅμως ἀπέναντι στις γυναῖκες τὲς ξένες ἦταν βάρβαρος, σαδιστής. Τὶς χτυποῦσε καὶ τὶς δάγκανε. Προσπαθοῦσε μὲ κάθε τρόπο να τὶς ἐξευτελίσει. Τὴν ἴδια στάση ἔδειχνε καὶ σ' ἄλλους τοὺς τριγυρινούς του. Χαιρόταν νὰ τοὺς κακομεταχειρίζεται. Ἦταν ἀκόμη καὶ φοβερὰ φιλάργυρος. Τέλος ἔπασχε ἀπὸ ἀγοραφοβία καὶ βασανίζοταν ἀπὸ ἰδέες αὐτοχτονίας.

Φυσικά του μειονεχτήματα : Κρυπτορλιδία, ἀνικανότητα, ἐντερικὲς διαταραχές.

Ζητεῖται τώρα νὰ μάθουμε γιατί ὁ ἄνθρωπος αὐτός ἦταν τόσο φιλάργυρος, γιατί ἔπασχε ἀπὸ ἀνικανότητα καὶ ἀγοραφοβία, γιατί μὲ τὶς ἀδερφές του ἦταν τόσο τρυφερός καὶ μὲ τὸν ἄλλο κόσμο τόσο βάρβαρος. Ἀπὸ τὴ διάγνωση τοῦ Adler μεταφράζω λέξη πρὸς λέξη τὰ κυριώτερα τῆς σημεία :

α) «*Ἡ φιλαργυρία παρουσιάζεται ὄχι μόνο σὰν οἰκοδόμημα δευτερογενήτο μὲ σκοπὸ νὰ ἀντισταθμίσει τὸ συναίσθημα τῆς κατωτερότητας, μὰ ἐπίσης καὶ πρὸ πάντων σὰν ἓνα τέχνασμα στὴν ὑπηρεσία τῆς τάσης πρὸς τὴν ἀσφάλεια*» (Σελ. 128 στ. 25-28).

Σημειώνουμε λοιπὸν ὅτι ἔγινε φιλάργυρος ἀπὸ ἀντίδραση πρὸς τὸ συναίσθημα τῆς μειονεχτικότητος πὺ ἔνοιωθε μπροστὰ στὸν τυραννικὸ του πατέρα. Τὴ φιλαργυρία μᾶς τὴν παρουσιάζει ὁ Adler ὡς μέσον ἐπιβολῆς. Προχωροῦμε :

β) «*Ἄν λογαριάσουμε μὲ τὸν τρόπο ἀντιλαμβανόμενους τὴν ἐρωτικὴν ζωὴν (δηλ. ὡς ἐξοδὸ) ἢ ὑπερβολικὴν τὴν φιλαργυρία ἐπρεπεν ἀλλάθεστα νὰ τὸν ἐμποδίσαι ἀπὸ τὸ νὰ ριχτεῖ σὲ περιπέτειες πὺ θὰ τὸν ἀπορροφοῦσαν πάρα πολύ*». (Σ. 131 στ. 28-30).

Τώρα βλέπουμε τὰ ἀποτέλεσματα τῆς φιλαργυρίας. Ἐπειδὴ εἶναι φιλάργυρος ἀποφεύγει τὶς γυναῖκες καὶ τὸ ἐξοδὸ τους. Προχωροῦμε :

γ) «*Ὁ φόβος τῆς γυναίκας ... ξαναβρισκόταν σὲ ὑπερβολικὰ προφυλαχτικὰ μέτρα πὺ ἔπαιρνε ἐνάντια στις γυναῖκες καὶ σὲ ἐξαιρετικὸ δυνάμωμα τῆς δυσπιστίας του καὶ τῆς φιλαργυρίας, πὺ τὶς ἔβλεπε σὰ φραγμούς ἐνάντια σὲ κάθε παραφορὰ, σὰν ἐπιχειρήματα κατὰλληλα γιὰ νὰ δικαιολογήσουν τὸ κάθε τι*» (Σ. 132 στ. 20-28).

'Εδῶ συμβᾶνει τὸ ἀντίθετο ἀπὸ τὸ (β) : Ὁ ἄρρωστος γίνεται φιλάργυρος ἐπειδὴ φοβᾶται τὶς γυναῖκες. Προηγουμένως ἡ φιλαργυρία ἦταν τὸ αἶ-

(*) A. Adler : Le Tempérament Nerveux (Payot 1926) Σελ 128—136

τιο τοῦ φόβου τῶν γυναικῶν. Τώρα ἡ φιλαργυρία εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ φόβου τῶν γυναικῶν.

*Ας προχωρήσουμε ἀκόμη γιὰ νὰ δοῦμε ποιά εἶναι ἡ στάση του ἀπέναντι στις γυναῖκες καὶ σὲ τι πρέπει ν' ἀποδώσουμε τὴν ἀνικανότητά του :

δ) «*Ἐζητοῦσε κατὰ προτίμηση νὰ ξελογιάσει γυναῖκες παντρεμένες γιὰ νὰ τὶς ἀπογοητεύει μὲ τὴν ἀνικανότητά του*» (Σ. 130 στ. 19-21).

ε) «*Δὲν ἐδυσκολεψήκαμε ν' ἀποδείξουμε πὺς καὶ ἡ ἀνικανότητα τοῦ χρησίου μενε ὡς μέσο γιὰ ν' ἀποφεύγει τὶς ἐρωτικὲς παραφορές, τὴν ὑποταγὴν γὲ μιὰ γυναῖκα*» (Σ. 130, στ. 31-34). Ὡστε τὶς γυναῖκες τὶς ἐπιζητεῖ ἐπειδὴ εἶναι ἀνίκανος (γιὰ νὰ τὶς ἀπογοητέψει) μὰ καὶ τὶς ἀποφεύγει ἐπειδὴ εἶναι ἀνίκανος. Καὶ κάτι ἄλλο : Ὅτι συμβᾶίνει σήμερα μὲ τὶς ἀπεργίες τῆς πείνας, ἔτσι καὶ στὸν ἄρρωστον αὐτὸν ἡ ἀνικανότητα εἶναι μιὰ προσπάθεια ἐπιβολῆς μὲ μέσο τὴν ἀποχή.

Προχωροῦμε :

ς) «*Ἐφοβόταν τὸ πὺ πολὺ (κι' ἀπὸ τοῦ λόγου ὄλους πὺ τὸν ἐσπρωχναν νὰ φυλάγεται ἀπὸ τὶς γυναῖκες αὐτὸς ἦταν βέβαια ὁ πὺς βαθὺς) μὴ δοκιμάσει στὸν ἔρωτα καὶ στὸ γάμο ἀπογοητεύσεις πὺ θὰ μπορούσε νὰ τὶς ἀποδώσει στὴν ἔλλειψη ἀνδρικότητος*» (Σ. 131 στ. 18-21).

*Ας συγκεφαλαιώσουμε τὶς 3 τελευταῖες φράσεις Στὴν (ε) ἐμάθαμε ὅτι ἡ ἀνικανότητα εἶναι τὸ μέσο πὺ μ' αὐτὴ ἀποφεύγει τὶς γυναῖκες. Στὴ (δ) ὅτι ἡ ἀνικανότητα εἶναι ἡ αἰτία πὺ τὶς ἐπιζητεῖ Στὴ (ς) ὅτι ἡ ἀνικανότητα εἶναι ἡ αἰτία πὺ τὶς ἀποφεύγει.

*Ας ρίξουμε τώρα μιὰ ματιὰ στις ἐρμηνείες τῶν ὀνείρων. Ὁ ἴδιος αὐτὸς ἄρρωστος τοῦ Adler εἶδε τὸ ἐξῆς ὄνειρο : «*Εἶμαι ἔμπορος ἀρχαιοτήτων στὴ Βιέννη στὴ Γερμανία ἢ στὴ Γαλλία. Μὰ εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ ἀγοράζω καὶ νούργια ἀντικείμενα πὺ κατόπιν τὰ πλύνω. Ἐτσι ἔρχεται πὺς φθηνά. Μετὰ τὴν πλύση τὰ ἀντικείμενα ξαναπαίρνουν τὴν ὄψη τῶν παλιῶν*» (Σελ. 144). Νὰ καὶ ἡ ἐρμηνεία τοῦ Adler :

«*Τὰ καινούργια ἀντικείμενα σημαίνουν μιὰ καινούργια δύναμη ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὶς ἀρχαιότητες*» δηλαδὴ πρὸς τὴν ἀνικανότητά του πὺ κανεὶς σὲ καμμιά χώρα δὲ μπόρεσε ἀκόμη νὰ τὴν γιατρέψει».

'Εδῶ παρατηροῦμε μιὰ διπλὴ παρερμηνεία : Τὰ καινούργια ἀντικείμενα πὺ στὸ ὄνειρο τοῦ ἄρρωστου πλύνονται δὲ μπορεῖ νὰ σημαίνουν καινούργια δύναμη, πὺ αὐτὴ δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ πλύσιμο, δηλ. ἀπὸ θεραπεία. Καὶ τὰ παλιὰ ἀντικείμενα πὺ στὸ ὄνειρο δὲν πλύνονται, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ ἀνικανότητα, πὺ ἀπεναντίας ὁ ἄρρωστος προσπαθεῖ νὰ τὴν πλύνει.

Τὸ ἀστεῖο εἶναι ὅτι παρακάτω (Σελ 135 στ. 26) ὁ Adler ξεχνᾷ ὅτι τὰ «νέα ἀντικείμενα» τὰ ἐξήγησε «νέα δύναμη» καὶ γράφει : *Θέει (ὁ ἄρρωστος) νὰ πλύνει δηλαδὴ νὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὶς καινούργιες ριπές του*. Ὡστε λοιπὸν τὰ ἀντικείμενα πὺ πλύνονται καὶ πὺ ἐσήμερην στὴ σελ. 134 «καινούργια δύναμη», σημαίνουν στὴ σελ. 135 «καινούργιες ριπές».

Μιὰ τελευταία παρατήρηση πᾶνω στὴν ἐξήγησή πὺ δίνει ὁ Adler στὴ φράση τοῦ ὀνείρου «ἔτσι ἔρχεται πὺς φθηνά»: *Οἱ λέξεις «ἔτσι ἔρχεται πὺς φθηνά» ἀνάγονται .. σὲ φόβο τοῦ ἐξόδου πὺ τὸν περιμένει ὅταν θὰ ξαναβρεῖ τὴν γεννητήσια ἰκανότητά του*» (Σελ. 134). Μὰ τότε ὁ ἄρρωστος θὰ ἔλεγε ἀκριβώτερα, ὄχι φθηνότερα!

Συμπληρώνουμε τώρα τὴν διάγνωση :

Α. Φιλάργυρία.

Βάση τὸ συναίσθημα τῆς μειονεκτικότητας. Ὁ ἄρρωστος ἀντιδρᾷ καὶ γίνεται φυλάργυρος. Ἡ φιλάργυρία εἶναι μέσον ἐπιβολῆς.

Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι φιλάργυρος γιὰ τὸ τὶς φοβᾶται (β). Μὰ καὶ ἔγινε φιλάργυρος ἔπειδὴ φοβᾶται τὶς γυναῖκες (γ) ὥστε ἡ φιλάργυρία του εἶναι αἰτία τοῦ φόβου τῶν γυναικῶν καὶ ἀποτέλεσμα πάλι τοῦ φόβου τῶν γυναικῶν.

Β. Ἀνικανότητα.

Ἐπειὴ εἶναι ἀνίκανος ἀποφεύγει τὶς γυναῖκες (δ). Μὰ καὶ τὶς ἐπιζητεῖ πάλιν ἔπειδὴ εἶναι ἀνίκανος (δ). Ὅστε πρῶτο ἀποτέλεσμα τῆς ἀνικανότητος εἶναι ὅτι τὶς γυναῖκες καὶ ἀποφεύγει καὶ τὶς ἐπιζητεῖ.

Γιατὶ ὅμως νὰ τὶς ἐπιζητεῖ; Εἶναι γιὰ τὴν θέλει μὲ τὴν ἀνικανότητά του νὰ τὶς ἀπογοητεύσει (δ). Μὰ μὲ τὴν ἀνικανότητά του θέλει καὶ νὰ τὶς κυριαρχή- (ε). Δεύτερον λοιπὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἀνικανότητος εἶναι ὅτι μ' αὐτὴν καὶ ἀπογοητεύει τὶς γυναῖκες καὶ ἐπιβάλλεται σ' αὐτὲς.

Γ. Φόβος τῶν γυναικῶν.

Μὰ γιὰ τὴν ἄραγε νὰ φοβᾶται τὶς γυναῖκες; Γιατὶ εἶναι ἀνίκανος (4). Μὰ καὶ ἔγινε ἀνίκανος ἔπειδὴ τὶς φοβᾶται (ε). Ἐπομένως ὁ φόβος τῶν γυναικῶν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀνικανότητος καὶ αἰτία τῆς ἀνικανότητος. Ἀλλὰ ὅπως εἶπα με (β) τὶς γυναῖκες τὶς φοβᾶται ἐπίσης ἔπειδὴ εἶναι φιλάργυρος. Καὶ ἔτσι ξαναστρέφουμε στὸ ἴδιο μοτίβο. Γιατὶ. καθὼς εἶδαμε, ἔγινε φιλάργυρος ἔπειδὴ φοβᾶται τὶς γυναῖκες (γ), καὶ τὶς φοβᾶται ἔπειδὴ εἶναι ἀνίκανος καὶ ἔγινε ἀνίκανος ἔπειδὴ τὶς φοβᾶται.

Αὐτὲς εἶνε οἱ διαγνώσεις τοῦ Adler. Τὸ συμπέρασμα θ' ἀφήσω νὰ τὸ πεῖ ὁ Fr. Wittels, πού ἦταν συνάδελφος τοῦ Adler καὶ συμμαθητὴς του κοντὰ στὸ Freud :

«Ὁ Adler... δὲν ἤξαιρε νὰ ἀναλύσει. Τὰ γ γονότα τῆς ἀσυνείδητης διανοητικῆς ζωῆς μὲ δυσκολία τὰ ζύγωνε. Τὶς ἐρμηνεῖες του στὰ ὄνειρα μπορούσαν πολὺ συχνὰ νὰ τὶς διορθώσουν καὶ πρόσωπα ξένα. Καὶ ὅταν καταγινόταν μὲ ἄρρωστους σπάνια εἰσχωροῦσε ὡς τὶς χῶρες πού ὁ Freud καὶ πολλοὶ μαθητὲς του τὶς ἔφταναν τακτικά» (1)

Οἱ κρίσεις αὐτὲς τοῦ Wittels ἐπήγασαν ἀπὸ τὴν ἐπαφή του μὲ τὸν Adler. Ἐμεῖς ξεκινήσαμε ἀπὸ ἀφειρητικὲς ὁλότελα διαφορετικὲς καὶ καταλήγουμε στὰ ἴδια συμπεράσματα. Εἶδαμε καὶ μεῖς ὅτι τὶς ἐρμηνεῖες τοῦ Adler στὰ ἄνετρα καὶ ξένου μποροῦν νὰ τὶς διορθώσουν. Ὅτι οἱ ἀναλύσεις τῆς εἶναι στριφογυρίσματα γύρω ἀπὸ τὸ ἴδιο σημεῖο. Ταυτολογίες. Τοὺς λείπει ἡ δημιουργικὴ πνοή.

Τώρα πού ξαίρουμε πόσο ἀσήμαντο εἶναι τὸ ἐπιστημονικὸ περιεχόμενον τῶν διαγνώσεων τοῦ Adler, μπορούμε νὰ ξαναγυρίσουμε σὲ ὅσα εἶπαμε παραπάνω γιὰ τὴν ὑποβολή. Νοιώθουμε πιά ὁλοκάθαρα ὅτι συντελεστής τῆς θεραπείας δὲ μπορεῖ βέβαια νὰ εἶναι ἡ φανταστικὴ ἀλήθεια τῆς διάγνωσης ἀλλὰ ἡ δύναμη τοῦ συναισθήματος καὶ ἡ ἐπίδραση τῆς ὑποβολῆς.

Ὁ Adler τὶς ἰδέες του τὶς ὑποβάλλει στὸν ἄρρωστο του. Τὸν κάμνει νὰ

παραδεχθεῖ πὼς ἡ ἀρρώστεια του κρύβει μιὰ τάση κυριαρχική. Ὁ ἄρρωστος, πού δὲ νοιώθει ἀπὸ γνωσιολογικὰ προβλήματα, πού ἡ ψυχικὴ του ἀρρώστεια τοῦ ἔφραξε κάθε ἀντικειμενικότητα, πολὺ συχνὰ τὶς πιστεύει τοῦ γι-ατροῦ του τὶς θεωρίες. Γιατὶ νὰ μὴν τὶς πιστέψει, αὐτὸς ὁ ἀδύνατος καὶ ἀνεργάτιστος, ἀφοῦ καὶ ἄνθρωποι σοβαροὶ τὶς πιστεύουν καὶ τὶς θαυμάζουν καὶ βγάζουν περιοδικὰ γιὰ νὰ τὶς διαδώσουν : Ἀπὸ τὴν στιγμή λοιπὸν πού ὁ ἄρρωστος πάρει πιά στὰ σοβαρὰ ὅτι κάθε του πράξη φανερώνει μιὰν ἀσυνείδητη τάση κυριαρχίας, ἀρχίζει καὶ ἀντιδρᾷ. Ὑποτάσσεται σὰν τὸ ἀνυπόταχτο παιδάκι τῆς May Jacobs (1). Γιατρεύεται.

Γιατρεύτηκε λοιπὸν ὁ ἄρρωστος ἔπειδὴ πίστεψε. Κι' ἔρχεται τὴν ὥρα ὁ Adler καὶ ζητεῖ νὰ πιστέψουμε καὶ μεῖς ἔπειδὴ πίστεψαν οἱ ἄρρωστοὶ του. Ζητεῖ, τὴν ὑποκειμενικὴ πίστη τῶν νευρωτικῶν, τῶν ψυχοπαθῶν καὶ τῶν ἀνισορροπῶν νὰ τὴ θεωρήσουμε γιὰ ἀντικειμενικὸ κριτήριον τῆς ἀλήθειας. Νὰ κι' ἓνα παράδειγμα τρανταχτὸ : Ἡ Α. Ψ. ἀνακάλυψε τὰ δαιμονικά καὶ ὕλιστικά στοιχεῖα τῆς ζωῆς. Ὁ κ. Μ. τὰ ἐξέθεσε σ' ἓνα του ἄρθρο μὲ τὸν τίτλο : «Τὸ δαιμονικὸν καὶ ὕλιστικόν ἐν τῇ ζωῇ».

Σχεδὸν ταυτόχρονα τὰ ἀνακάλυψε καὶ κάποιος χασισουανῆς τοῦ δημόσιου ψυχιατροῦ καὶ τὰ ἐκθέθει σὲ μιὰ του ἐπιστολῆ πού ἀρχίζει ἔτσι : «Βεβαιῶ μὲ τὸν κατηγορηματικώτερον τρόπον, ὅτι τὸ χασὶς δίδει εἰς τὴν ἔκφυλιν σημερινῇ κοινωνίαν τάσεις σατανισμοῦ, δηλαδὴ διεγείρει τὸν πνευματικὸν ὕμνονα τοῦ ἐγκεφάλου μέχρι τῶν ἀδύτων τοῦ ἀπείρου...» κτλ.

Ὁ κ. Μωραίτης δημοσιεύει ὁλόκληρη τὴν ἐπιστολὴ καὶ συμπεραίνει : (2) «Εἰς τὰς ἐκφράσεις τοῦ γραψαντος ψυχοπαθοῦς φίνεται ὄντως σαφῶς τὸ δαιμονικὸν ἰδεῶδες καθὼς καὶ τὸ ὕλιστικόν».

Σ' αὐτὸ τὸ παράδειγμα φαίνεται ἡ ἀποδεικτικὴ μέθοδος τῆς Α. Ψ. Ὑποβάλλουμε στὸν ψυχοπαθῆ μερικὲς ἰδέες. Ὁ ψυχοπαθὴς τὶς ἐπίστεψε. Ἄρα οἱ ἰδέες εἶναι σωστὲς. Ἐπίστεψε ὅτι κάθε του πράξη ὑποδηλώνει μιὰν ἀσυνείδητη τάση πρὸς κυριαρχία. Ἄρα ἡ τάση πρὸς κυριαρχία εἶναι τὸ κίνητρο τῆς ζωῆς. Ἐπίστεψε ὅτι τοῦ εἶπαμε. Ἄρα ὅτι τοῦ εἶπαμε εἶναι ἀτράνταχτη ἀλήθεια ἐπιστημονική. Ποτέ ὡς τὰ τώρα ἡ ἔννοια τῆς ἀπόδειξης στὴν ἐπιστήμη δὲν ἔπαθε μεγαλύτερο ξεπεσμό. Τὸν Adler στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν τὸν ξεπέρασε κανεὶς.

Ἄς μᾶς ἐπιτραπεῖ τώρα νὰ ἀνακεφαλαιώσουμε ὅσα παραπάνω εἶπαμε.

Σκοπὸς μας ἦταν νὰ ἐξετάσουμε ἂν μπορεῖ ἡ ὄχι ἡ σχολὴ τοῦ Adler νὰ βασίζεται στὶς θεραπείες τῶν νευρωτικῶν γιὰ νὰ ὑποστηρίξει τὰ γενικά της συμπεράσματα, τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ὁρμὴ τοῦ ἐγῶ, τὸ ψυχικὸ ὄργανο καὶ τὴν πρωταρχικότητα τοῦ συναισθήματος τῆς μειονεκτικότητας, κτλ.

Τὸ συμπέρασμα μας ἦταν ὅτι δὲ μπορεῖ, γιὰ τοὺς ἐξῆς λόγους :

1) Γιατὶ σὲ θεραπείες εἶναι μιὰ μερικὴ περίπτωση τῆς τέχνης τοῦ πείθειν. Ἀλλὰ καθὼς ἐξηγήσαμε ὁ κύριος συντελεστής τῆς πειθῶς δὲν εἶναι ἡ λογικότητα τῶν ἰδεῶν πού ὑποστηρίζει κανεὶς (λογικότητα πού ὁ ψυχοπαθὴς δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ τὴν κρίνει) ἀλλὰ ἡ ὑποβολή. Ἐπομένως τὸ ὅτι ἐπίστεψε ἓνας ψυχοπαθὴς δὲ σημαίνει καθόλου πὼς εἰ ἰδέες πού πίστεψε εἶναι σωστὲς ἀλλὰ μόνον ὅτι ἡ ὑποβολὴ ἐπέτυχε.

(1) Βλέπε παραπάνω.

(2) 2ο Τεύχος Περιοδικοῦ ἢ «Ἀτομικὴ Ψυχολογία»

(1) Fr. Wittels : Freud (Alean 1925) Σελ. 1927.

2) Γιατί, όπως είδαμε, οι διαγνώσεις του Adler δεν έχουν σοβαρό επιστημονικό περιεχόμενο. Επομένως συντελεστής της θεραπείας δε μπορεί να είναι ανύπαρχο επιστημονικό περιεχόμενο της διάγνωσης, αλλά κάποιος άλλος παράγοντας: Το συναίσθημα ή η υποβολή.

3) Ανεξάρτητα από το ζήτημα της υποβολής παρατηρήσαμε ότι υπάρχει τόση απόσταση από της θεραπείας της Α. Ψ. ως τα γενικά της πορίσματα που δεν είναι δυνατό από τις πρώτες να βγάλουμε κανένα συμπέρασμα για τα δεύτερα. Ο Adler όταν επικαλείται τις θεραπείες του, επικαλείται μέσα που ισχύουν μόνον ως αποδείξεις της υποβολής, μα που δεν ισχύουν καθόλου ως αποδείξεις των θεωριών του. Από την άλλη μεριά τις αποδείξεις εκείνες που θα ίσχυαν, τις αγνοεί ολότελα.

4) Τελειώνοντας παρατηρήσαμε ότι η απαίτηση της Α. Ψ. να βασισθούμε στις θεραπείες της είναι πάρα πολύ παράξενο. Ο Adler ζητεί να πιστέψουμε μερικές θεωρίες για μόνο το λόγο που τις πίστεψαν οι ανισόρροποι που γυμνάζουν τις κάμαρες των ψυχιατρείων, πράγμα που φανερώνει σε τι ξεπεσμό έφτασε στην Α. Ψ. η έννοια της επιστημονικής απόδειξης.

Στο ερχόμενο άρθρο μας θα μιλήσουμε όχι πια για τις θεραπείες της Α. Ψ., αλλά για τα πορίσματα που η Α. νομίζει ότι βγαίνουν από τις θεραπείες της. Και θα προσπαθήσουμε να βρούμε του καθενός τις γνωσιολογικές προϋποθέσεις.

Κ. ΠΑΥΛΙΔΗΣ

Κριτική

Κ. Βάρναλη: «Το Φως που καίει»

Για τη σωστή εξήγηση και κατανόηση των έργων της τέχνης πρέπει να ξεκινάμε από την αρχή, πώς καμιά πνευματική εκδήλωση του ανθρώπου δεν είναι δεξω από όρισμένα σύνορα: Αντικειμενικοί όροι κατευθύνουν τα ιδεολογικά ρεύματα και διαμορφώνουν τα ιδανικά κάθε εποχής. Ένα έργο τέχνης, με τη σφραγίδα ως ένα μέτρο της ατομικότητας του καλλιτέχνη—που δεν είναι ανεξάρτητη από το περιβάλλον του—κι αυτή—αντικαθρεφτίζει την εποχή που έγινε. Έξω από τη μέθοδο αυτή ως τώρα, ο έρμηνευτής ενός έργου της τέχνης μάς περιέγραφε μόνον ένα γεγονός με βάση την προσωπική του έντύπωση μόνον ή σφαλερά και δίχως την δικαιολογία του.

Το έργο λοιπόν του Κώστα Βάρναλη σαν έργο σημερινό πρέπει να νάναι, σύμφωνα με την παραπάνω αρχή, το αντικαθρεφτίσμα της σημερινής πραγματικότητας, της θέσης που ο τεχνίτης—αιτιολογημένα πάντοτε—παίρνει απέναντί της και της δύναμής του να την αποδώσει αισθητικά. Το ίδιο και ένα άλλο έργο σύγχρονο. Οι αντιθέσεις που υπάρχουν ανάμεσα στα σύγχρονα έργα και τα κατατάσσουν σε δυο μεγάλες κατηγορίες, έχουν αίτια τη διαφορετική όψη με την οποία παρουσιάζεται ή πραγματικότητα αυτή στα μάτια του καθενός τεχνίτη. Πάντοτε όμως σε όλα δεν υπάρχει τίποτα έντελως ξένο. Δυο κόσμοι ζούν παρόλληλα κι' αντιμάχονται. Στόν καθένα ανταποκρίνεται και μία από τις δυο κατηγορίες των καλλιτεχνικών έργων και των αν-

τιλήψεων για την τέχνη. Ο Β. ανήκοντας στον ένα προσπαθεί, όχι μόνο εκείνου το ιδανικό να εκφράσει με το έργο του, αλλά να συλλάβει σύγχρονα αυτή τη διαμάχη τους πλατειά, φιλοσοφικά, και να την μετουσιώσει σε καλλιτεχνικό έργο. Τουτό δεν είναι άσχετο με την προσωπικότητά του από κάθε άποψη. Καθώς δεν είναι άσχετο και το ότι μάς παρουσιάζεται σε πολλά σημεία το έργο του σαν πιστό αντίγραφο της αντικειμενικής αντίφασης κι ανήκει και στους δυο κόσμους.

Το «Φως που καίει» βγήκε για πρώτη φορά στα 1922 και για δεύτερη στα 1933. Στο μεταξύ τα δυο άλλα έργα του οι «Σκλάβοι Πολιορκημένοι» και η «Απολογία του Σωγράτη». Η β' έκδοση ξαναπλασμένη απ' αρχής μέχρι τέλους είναι μορφικά αλλά και από περιεχόμενο σε πολλά σημεία διαφορετική. Ένας παραλληλισμός θα είχε πολλή σκοπιμότητα καθώς και η συσχέτιση τ' έργου αυτού με τ' άλλα για να ολοκληρωθεί η εικόνα του· κι άσφαλως κάποτε θα γίνει.

Το βιβλίο αποτελείουν τρία μέρη και ο πρόλογος. Στο λυρικό κομμάτι που προλογίζει ίσως όλο του το έργο, ο ποιητής μιλάει στη θάλασσα τον «παντοτεινό ξρωτά» του. Να γινόταν να τον ξπαιρνε «πάνω στους άνθισμένους κόρφους της» μακριά από τη μαύρη τούτη κόλαση, μακριά πολύ κι από τους μαύρους κολασμένους». Δεν είναι μονάχα για να μάς δείξει τη φρίκη της κόλασης μα και τους μύχιους πόθους του ... παφελθέτω το ποτήριον. Ξεχωρίζει ο πόθος του νατάνε τραγουδιστής αγαπητικός της θάλασσας. Μα βρίσκεται μέσα στην κόλαση. Έτσι δικαιολογεί και τη βιαιότητα και το καταλυτικό του έργου του. Είναι ένα από τα πολλά πλούσια σε λυρισμό και συναισθήματα κομμάτια του έργου του.

Το πρώτο μέρος ο Μονόλογος του Μώμου είναι πεζό. Επιγράφεται έτσι γιατί όπως μαθαίνουμε στο τέλος του είναι το ξέσπασμα του στοχασμού του Μώμου—ποιητή, που μοιράζει τον έαυτό του σε λονής αντίθετα σύμβολα και τα βάζει να μαλλώνουνε. Στοχάζεται καθισμένος πάνω σ' ένα συμβολικό τεράστιο γεφύρι που «δένει τα περασμένα με τα μελλούμενα» ενώ χαράζει το φεγγάρι. Η φιλονικία αυτή των συμβόλων μέσα στο νοῦ του Μώμου, ή σύγκρουση των αντίθετων αντιλήψεων, έχει τρίτ κύρια πρόσωπα. Η Μάνα γής και τ' Αηθόνι θα παρουσιστούν, κείνη για ν' αγανσχήση πώς, ενώ γεννάει καρπίζει και λουλουδίζει για όλα τα παιδιά της, τη χαίρονται λίγοι· και κείνο σά σύμβολο της ομορφιάς και της χαράς στη φύση. Τά τρία πρόσωπα, που καθένα έχει την άποψή του για τα μεγάλα προβλήματα (της ανθρώπινης ευτυχίας, του ρόλου της θρησκείας) συμβολίζουν ή καλλίτερα αντιπροσωπεύουν ο Προμηθέας την έλληνολατινική κοσμοθεωρία ο Ίησους τη χριστιανική ή Μώμος την ύλιτική. Στο ζήτημα της θρησκείας θέλει να αποδείξει πώς κι οι δυο ξπαιξαν τον ίδιο ρόλο—από αντίθετο δρόμο—για την άδικια που κρατεί μέσα στη γη· πώς δεν είναι παρά έδωλα των ανθρώπων που πρέπει να λυτρωθούν. Την ευτυχία δεν την θεωρεί δυνατή «όσο ή πηγή του κακού, ή ανισότητα, υπάρχει» (σ. 24) Σύγχρονα μάς δίνει σε γενικές γραμμές τα χαρακτηριστικά καθεμιάς αντίληψης. Ο Προμηθέας ζωγραφίζεται σαν εγωϊστής, που δεν αναγνωρίζει παρά το δικίο του ισχυρότερο—το παρ' αλλήτων δυνατών της γής όπως το λέει σε πολλά σημεία—δογματικός θεός της λογικής, με ανθρώπινες αδυναμίες και πάθη (βλάστημά τους και σύ και φτύνε τους σ. 17, έμένα με καρφώνανε πολλοί θεοί μαζί σ. 18) που περιμένει να έκδικηθ ή κλπ. Η μέθοδος ή δική του είναι «έτσι θέλω εγώ ο αφέντης». Ο

Ἰησοῦς ἀντίθετα παρουσιάζεται σάν ἀκούσιος θεμελιωτής τῆς ἀδικίας (γιὰ τὸν ἑαυτό του δὲ ζητάει τίποτα κλπ. σ. 25) πού τὰ προστάγματα του (καθέννας θά κριθῆ κατὰ τὰ ἔργα του σ. 36) κλπ. θά βάλουν ἱρρυθμὸ καὶ τάξη στὸ μυαλό τῶν ἀνθρώπων. Ἡ μέθοδος ἢ δική του εἶναι «ἐπι θέλει ὁ θεὸς εἶσι καὶ ἐμεῖς». Θεμελιωτής τῆς θρησκείας τῆς καρδιάς παρουσιάζεται πλανημένος ἀπὸ μιὰ χίμαιρα Ἀδωνιτῆς τῆς ὁμορφιάς, τῆς χαρᾶς τοῦ ἔρωτα μὲ τὸν ἀσκητισμό. Δὲν καταλαβαίνει τὴ γλώσσα τῶν πουλιῶν ἐνῶ ἀντίθετα ὁ Προμηθεὺς, ὅπως λέει, τὴ ζωὴ τὴ γλέντησε. Μὲ τὴ σάτυρα καὶ τὴν εἰρωνία στὸ πρόσωπο τοῦ Μώμου ὁ ποιητὴς παρενθετικά θίγει πολλὰ ζητήματα τῆς ζωῆς καὶ καυτηριάζει τὰ πλανημένα διδάγματα, δίχως ὅμως νὰ ξαναχίτη στὰ ἐρείπια.

Ἡ ἀτμόσφαιρα τοῦ Μονόλογου εἶναι τραγική. Οἱ δύο θεοὶ καρφωμένοι ματωμένοι φιλονικοῦν. Ὁ Προμηθεὺς μιλάει γιὰ τίς πληγὲς του, τὴ ζωὴ πού ἄλλαξε τόσες μορφές κι αὐτὸς γυρνώντας μαζί τῆς ποιεῖ αἰώνια καὶ περιμένει νὰ «ρθῆ κατὰ πράγματα»... γελᾷ τὴν τραγικὰ παρακαλεῖ τὴ γῆς νὰ τὸν καταπιῇ στὰ κρῦα σπλάχνα τῆς ζῆλευε τὸν Ἰησοῦ πού θ' ἀναπαυθῆ τρεῖς μέρες.

Δὲ θεωρεῖται ἀπὸ τὰ καλλίτερα ἔργα τοῦ Βόρναλη ὁ Μονόλογος. Ἀπὸ τὴ φύση τους τὰ προβλήματα πιστεύω αὐτὰ δὲν εἶναι τέτοια πού νὰ μπόρῃ σὲ ἔργο τέχνης κανεὶς νὰ τὰ χειριστῆ εὐκολα. Στὴν αἰτία αὐτῆ ἴσως βρίσκεται καὶ τὸ ξανάπλασμα σὲ περιεχόμενο στὰ περσότερα μέρη. Ἀναγκαστικά ἄλλοῦ τὸν κάνουν, φαινομενικὰ τοῦλάχιστον, δογματικὸ ἄλλοῦ πολὺ γενικὸ κλπ. Ὅσο γιὰ τὴν κατάκριση ὅτι μιλάει σάν ἴσος πρὸς ἴσον μὲ τὸν Προμηθεα καὶ τὸ Χριστὸ (*), μού φαίνεται πῶς, ὅπως καὶ νὰ τοὺς παίρνῃ ὁ ποιητὴς ἢ βάση εἶναι ἡ κοσμοθεωρίες τους, πού ἔχει βέβαια τὸ δικαίωμα νὰ τίς συζητήσῃ. Θὰ ἦταν ἔξ ἴσου, ἀν ὄχι περσότερο, ἀπαραβίαστοι τότε ὁ Πλά τῆνας κι ὁ Ἀριστοτέλης.

Τὸ β' μέρος τοῦ βιβλίου—Ἰντερμέδιο—περιλαμβάνει τέσσερα μοιρολόγια τοῦ «παλιοῦ καιροῦ» γιὰ τὸν ποιητὴ πού πιστεύει πῶς δὲ θά συγκινῶν τὸν ἄνθρωπο μέσα στὰ πλαίσια τῆς ζωῆς πού εἶναι μαζί τῆς δεμένα. Μοῦ γεννήθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸ ζήτημα : τί θέλουν τότε μέσα στὸ ἔργο ; Εἶναι ἀσφαλῶς κείνο πού εἶπαμε στὴν ἀρχὴ καὶ κείνο πού φανερώνουν στὸ μεγαλύ-τερό τους μέρος οἱ «Σκλάβοι πολιορκημένοι». Ὁ ἐπαναστατισμὸς στὴ λο-γικὴ τοῦ ποιητῆ δὲ συμβαδίζει μὲ τὸ συναισθηματικὸ του κόσμου πού βέβαια δίχως νὰ τὴν ἀντιμάχεται τὸν κρατᾷ σάν τεχνίτη μέσα στὰ πλαίσια, μορ-φικὰ προπάντων, τῆς παραδοιένης τέχνης. Μᾶς τὸ βεβαιώνει κι ὁ ἴδιος δταν μιλάει γιὰ τ' ἀγαθὰ τῆς τέχνης στὸ τέλος τοῦ βιβλίου (στὸ τραγούδι τοῦ λαοῦ) κι ἀκόμα πιὸ καθαρὰ στὴν «ἔγνῳνία τοῦ Ἰούδα» στοὺς Σκλ. πολ. «Σὲ λογισμὸ καὶ σὲ καρδιά ἀνάμεσα ὀχρητῆ πολλῆ» κλπ. Στὴν πράτῃ ἐκδοσῆ τὸ ἴδιο Ἰντερμέδιο χαρακτηρίζεται ὄχι σὰ μοιρολόγια τοῦ παλιοῦ καιροῦ ἀλ-λά σάν «μερικὰ τραγούδια πολὺ πονεμένα καὶ νιαυτὸ πολὺ γλυκὰ». Τέτεια σημασία θὰ εἶχε νὰ σύγκριτῃ πού εἶπαμε τῶν δύο ἐκδόσεων.

Ἀνάμεσα στὰ βγγητὰ τοῦ ἀνέμου σὲ κάποιον—πρόσκλιτρο—χάσμα σιω-πῆς ἀκούονται τὰ μοιρολόγια, ὁ ἀνθρώπινος πόνος πού κούβουν τὰ πάθη τῶν θεῶν. Ὁ χορὸς τῶν Ὠκεανιδῶν εἶναι σὲ πρῶτο ἐν. πρῶτοπιο καὶ μᾶς θυ-μίζει ἑλληνικὸ χορικὸ (κορυφῆς). Ἦοθανε στὸ βράχο τοῦ Προμηθεα γιὰτὶ ἡ ὄργη του θπου κι ἂν τίς παρασύρουν εἰς Πλουτώνιον θμολίς σέρνουν πρὸς τὰ κεῖ. Σήκωσε τὰ βλέφαρά σου, Ἀγνή, τοῦ τὰ κλείνουν οἱ πάγιοι νὰ χυθῆ μέσα σου ἕνας ὠραῖος κόσμος ὁμορφιάς τοῦ κορμιοῦ μου πού εὐω-διάζει. Τοῦ φέρνουν δῶρα : τίς ὁμορφάδες τῆς πλάσης καὶ τὰ ἡλύσια τοῦ ὀνείρου πού καθρεφτίζονται στὴν ψυχὴ καὶ στὴ σάρκα τους :

(*) βλ. κριτικὴ τοῦ κ. Γ. Θεοτοκά στὴν «Ἰδέα» τεύχος 20

(Συνέχεια εἰς τὴν σελ. 30)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

(Οἱ Μεταφράσεις στὰ νεοελληνικὰ τῶν ἀρχαίων κειμένων πού διδάσκονται φέτος (1932—33) στὸ Πανεπιστήμιο)

ΣΗΜΕΙΩΣΗ.—Τὸ παρακάτω βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα, ὄχι μόνον τίς ἀτέλειες κάθε βιβλιογραφίας παρουσιάζει, μὰ δὲν εἶναι οὔτε καὶ κείνο πού θά μπορούσε νὰ εἶναι.

Παραθέτω μόνον δσα βρήκα στὰ περιοδικὰ καὶ ἡμερολόγια πού ἐξετάσα μέχρι τώρα—καὶ ἀνεξέταστα μόνον ἀκόμα ἀρκετὰ—χω-ρίς νὰ ἐξακριβώσω πάντα τὸν ἀριθμὸ τῶν στίχων στὰ Ὀμη-ρικὰ ἔπη. Ἀκόμη καὶ μερικῶν βιβλίων οἱ παραπομπές δὲν εἶ-ναι πλήρεις, χωρὶς ὅμως νὰ καταντοῦν ἀχρηστες (γιατὶ τότε δὲν ὑπῆρχε λόγος νὰ τίς ἀναφέρω).

Ὁ λόγος ὅμως πού μέκαμε νὰ μὴ διστάσω νὰ δημοσιεύσω αὐτὸ τὸ βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα, εἶναι ὅτι μ' ὄλες τίς ἀτέλειες του εἶναι σὲ θέση—καθὼς νομίζω—νὰ βοηθήσῃ τοὺς φοιτητές, κι αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ περιοδικοῦ.

Βέβαια θά μπορούσε νὰ δημοσιευτῆ ἀφοῦ γινόταν πῶς ἄρτι, ὁπότε θ' ἀργούσε καὶ ἔτσι θά καταντούσε δῶρον ἄδωρον.

Ἀριστοφάνης

Ἀριστοφάνους Νεφέλαι ἔμμετρος μετάφρασις Γεωρ. Σουρῆ. Ἐν Ἀθή-αις 1910.

Νεφέλαι, Εἰρήνη, Ὀρνιθες. Μετ. ὑπὸ Α. Ραγκαβῆ ἐν Ἀθ. 1860.

Νεφέλαι Μετ. Π. Δημητρακοπούλου ἐκδ. οἶκος Γ. Φέξη 1911 Ἀθῆναι.

Ἀριστοτέλης

Ἀριστοτέλους Ἀθηναίων Πολιτεία μετ. Ι. Ζερβοῦ (μετὰ σημειώσεων περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἀριστοτ. Εἰσαγωγῆς εἰς τὸ σύγγραμμα περὶ Ἀθηναίων Πολιτείας). Ἐν Ἀθήναις ἐκ. οἶκος Γ. Φέξη 1911.

Ἀθηναίων Πολιτεία. Ἀκριβῆς μετάφρασις ἐπὶ τῇ βῆσει τῶν ἀρίστων Εὐρωπαϊκῶν ἐκδόσεων (Κεφ. 1—14) ὑπὸ Νικ. Σπ. Φαραντάτου ἐν Ἀθ. 1916.

Ἀθηναίων Πολιτεία μετάφρ. μετὰ εἰσαγωγῆς καὶ σχετικῶν περιλή-ψεων ὑπὸ Γ. Παπανδρέου. Βιβλ. Μιχ. Σαλιβέρου (σχολικῆ).

Ἀθηναίων Πολιτεία μετάφρ. Κωννου Π. (σχολικῆ). Βιβλ. Χ. Σολιβέ-ρου.

Ἀθηναίων Πολιτεία μετάφρ. Ρώσση Θ. Ι. (σχολικῆ). Ἐκδ. οἶκος Ἰωάν. Θ. Ρώσση.

Δημοσθένης

Δημοσθένους ὁ περὶ Στεφάνου λόγος. Μετάφ. Ν. Σ. Γκινοπούλου ἐκ. Γ. Φέξη ἐν Ἀθ. 1910

Περὶ Στεφάνου μετάφρ. ὑπὸ Ἰ. Δουκᾶκη.

Περὶ Στεφάνου μετάφρ. Χ. Παμπούκη.

Ὁ περὶ Στεφάνου μετ. Θ. Τριανταφυλλοῦ Ἐκ. Χρ. Σαλιβέρου. Ἀθ (σχολικῆ).

Ἡρόδοτος

Ἡρόδοτος Ἱστορίαι μεταφρασθεῖσαι ἐκ τῆς παλαιᾶς γλώσσης παρὰ Ἀ. Ραδινὸν μετὰ σημειώσεων πρὸς εὐκολωτέραν κατὰληψιν αὐτῆς καὶ πρὸς ἀνάπτυξιν διορθῶν μερῶν τοῦ κειμένου, προσετέθη δὲ εἰς αὐτὴν μετάφρασις τοῦ περὶ κακοηθείας τοῦ Ἡροδότου, συγγράμματος τοῦ Πλουτάρχου, καὶ τῆς ἀναιρέσεως αὐτοῦ γενομένης Γαλιταί παρὰ τοῦ Ἀββᾶ Γεινόςῃ καὶ ὅτι ὀνομαστικὸν τῶν εἰς τὴν μετάφρασιν εὐρισκομένων παλαιῶν καὶ σπανίων λέξεων Τόμ. 1—3, Τυπογ. Α. Κορομηλά ἐν Ἀθήναις 1836.

Ἱστορίαι ἐκ τῆς παλαιᾶς εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἐξηγημέναι ὑπὸ Α. Γ. Σκαλίδου Τόμ. Α—Β. Ἐκδ. Ἀν. Κωνσταντινίδῃ ἐν Ἀθήναις 1882
Μετάφρ. Π. Οικονόμου Βιβλ. Α. Βλαστοῦ ἐν Κων. 1895.

Μετάφρ. τῶν ἐγκριμένων Κοσμά καὶ Στουραΐτου ὑπὸ Σωτηρίου Α. Ἐκδ. Χρ. Σαλιβέρου Ἀθήναις

Ἡρόδοτον Μοῦσαι Μετάφρ. Σκαλίδου τόμ. 1—4 Ἐκδ. Γ. Φέξῃ ἐν Ἀθήναις 1910.

Μοῦσαι μετάφρ. Κ. Φιλαλήθους.
Μοῦσαι μετάφρ. Σκαλίδου, ἐφημ. Ἐλευθέρου Ἀνθρώπου. Ἀπὸ 15 [Δεκεμβρίου 1932 συνεχιζεται.

«Μοῦσαι μετάφρ. Γ. Θ. Ρώσση (σχολικὴ) ἐκδ. οἶκος Ἰωάν. Ρώσση Ἀθ.

«Μοῦσαι μετάφρ. Α. Σκαλίδου τόμ. 4.

Θεόκριτος

Θεοκρίτου Εἰδύλλια παραφρ. Σταθακοπούλου μετὰ κειμένων καὶ σημειώσεων ἐρμηνευτικῶν (ἐκδ. σχολικὴ) ἐν Ἀθήναις 1915.

» Εἰδύλλια μετ. Γ. Πολέμη ἐκδ. Γ. Φέξῃ ἐν Ἀθ. 1911

» Εἰδύλλια μετάφρ. Γ. Πολέμη ἐκδ. Γ. Σιδέρη ἐν Ἀθῆν.

» Εἰδύλλια παραφρασθέντα καὶ διὰ ἱστορικῶν καὶ ἐρμηνευτικῶν σημειώσεων Πολλαχῶς διασαφηνισθέντα ὑπὸ Παντ. Βέσση ἐν Ἀθ. 1883

» Εἰδύλλια Μετενεχθέντα ἐκ τῆς ἀρχαίας εἰς τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν ὑπὸ Ν. Δημητρακοπούλου καὶ Γ. Δούκα ἐν Ἀθήναις 1883.

» Ἄπαντα παραφρασθέντα, σχολιασθέντα καὶ ἐκδοθέντα ὑπὸ Νεοφύτου Δούκα τόμ. 1—2 τυπ. Κορομηλά ἐν Αἰγίνῃ 1839.

» Εἰδύλλια μετάφρ. ὑπὸ Νικολάου Χ. Σωτηρίου ἐκδ. Χ. Σαλιβέρου ἐν Ἀθήναις 1921 (σχολικὴ) Ἀθήναις.

» Εἰδύλλια μετάφρ. Σωτηρίου Α. (σχολικὴ) ἐκδ. Σρ. Σαλιβέρου Ἀθήναις.

» Εἰδύλλια μετ. Ρώσση Γ. (σχολικὴ) ἐκδ. οἶκος Ρώσση.

Θεοκρίτου εἰδύλλια Δάφνης καὶ Μενάλκας μετάφρ. Γ. Καλοσογούρου. Περ. Παρνασσὸς τόμ. 14ος σελ. 257 1891.

» Βουκολιαστοὶ Μετάφρ. Γ. Καλοσογούρου περ. Ἐστία, περιόδ. 2α τόμ. Α. σελ. 333 1890.

» Κύκλωψ μετάφρ. Κ. Ν. Κωνσταντινίδης περ. Κόσμος Ἀλεξανδρείας ἔτος Θ' περιόδ. Δ. σελ. 66.

» Αἰσολος ἢ Ἀμαρυλλίς ἢ Κομμαστὴς μετάφρ. Χ. Καρυΐτη περιόδ. Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη ἔτος Ε' σελ. 331 1869—70.

» Εἰδύλλιο ΓΓ. (ἦλας) μετάφρ. Α. Πράσινος περ. Λόγος, χρόνος Γ'. σελ. 6 (Πόλη 1920)

» Εἰδύλλιο δέκατο. Ἐργατῖναι ἢ Θερισταὶ Μετ. Α. Πράσινος περ. Λόγος, Χρόνος Α' σελ. 48 (Πόλη 1918)

» Εἰδύλλιο Κυθηραϊκὸν εἰς Νεκρὸν Ἀδωνιν-Ἀνώνυμος Κυ-

θηραϊκὴ Ἐπετηρίς (ἡμερολ.) σελ. 99 1909.

» Εἰδύλλιο ΙΕ' μετάφρ. Ἀλεξ. Κασιμάγλη περιόδ. Νέα Ζωὴ τόμ. 5ος σελ. 129. Ἀλεξάνδρεια 1909.

» Γιδουθασκὸς ἢ Ἀμαρυλλίς μετάφρ. Γ. Μ. περ. Ἐστία 1894 σελ. 334.

» Εἰδύλλιον ΚΑ'. Οἱ Ψαράδες (μεταφραστικὴ) Μαυρογιάννης περ. Παναθηναϊκᾶ ἔτος Δ τεύχος 85 σελ. 8 1904.

» Εἰδύλλιον XXXII μετάφρ. Τέλλος Ἄγρας περ. Βιωμὸς Α' σελ. 70 1918.

Θεοκρίτου Ἡλικίτη σελ. 103. Κύκλωψ σελ. 108. Ἀμαρυλλίς σελ. 107 Βουκολιαστικός σελ. 109 Βίωνος «Ζωὴ» σελ. 110. Ἐκλογαὶ Ἀρχαίων ποιημάτων κατὰ μετάφρασιν Σίμου Μενάρδου.

Εἰδύλλιο πρῶτο μετάφρ. Γιάννης Μηλιάδης περ. Λόγος τόμ. Α σελ. 19—21 1918 (Πόλη)

» Εἰδύλλιο πρῶτο μετάφρ. Σ. Κοράλλη περ. πνεῦμα ἀρ. 17.

» Δάφνης καὶ Χλόη μετ. Ἀ. Φωτιάδῃ. Ἀνοιχτὰ Μυστικὰ (ποιητ. συλλογ.) σελ. 89—93. Ἀθήναι 1909.

» Εἰδύλλιον Α' Πόλος ἢ Ἀμαρυλλίς ἢ Κομμαστὴς μετάφρ. Γ. Καλοσογούρου περ. Παρνασσὸς τόμ. 14ος σ. 192, 1891.

» Εἰδύλλιο ΙΙΙ. Πατινάδα. Μετάφρ. Δ. Σάρρου, Πρῶτα Τραγούδια ποιητ. συλλογὴ σελ. 50, 1891.

» Εἰδύλλιο Γ'. Κῶμος, μετ. Γ. Θ. Βαφοπούλου, περιοδικὸν Μακεδονικὰ γράμματα σελ. 129 1923

» Κηροκλέφτης μετάφρ. Χρσ. (Χριστιδης) περ. Αἰολίς ἔτος Α σελ. 139 1923.

» Κηροκλέφτης μετάφρ. Ἀντ. Κατγούρος περ. Νουμᾶς Χρονιά 1 ἀρ' 480 σελ. 315 1812

Εἰδύλλιο Β. Φαρμακεύτρια μετάφρ. Β. Καλοσογούρου περ. Παρνασσὸς τόμος 14ος σελ. 424 1891

Θεοκρίτου εἰδύλλιον 14. Ἐλένης Ἐπιθαλάμιος μετφ. Γ. Καλοσογούρου περ. Παρνασσὸς τόμ. 14ος σελ. 192 1881.

» Βουκολικὰ Ἔρωσ καὶ Μέλισσα μετάφρ. Β. Τατάκη ἡμερ. Ἀνδρικὸν 1929 σελ. 39.

» Ἐπιγράμματα μετ. Α. Καμπάνη, περ. «Ἀρχίτας» ἔτος 1ο σ. 60. 1905—1905.

Εἰς ὑπερήφανη μετ. Δ. Σάρρου Πρῶτα τραγούδια ποιητ. συλλογὴ, σ. 52, 1891.

Θουκυδίδης

Θουκυδίδου μετάφρ. Νεοφ. Δούκου τόμ 1—10 Βιέννη 1806.

» Πελοποννησιακὸς πόλεμος μετάφρ. Ἰωάν. Ζερβοῦ ἐκδ. Φέξῃ τόμ. 2 ἐν Ἀθήναις 1910—11

» Μετάφρ. καὶ σχόλια Ε. Τσακαλώτου Βιβλ. Α' Β' καὶ Γ' Ἀθήναις ἐκδ. καὶ τυπογ. ἑταιρεία Π. Δ. Σακελάριος 1926.

» Ἱστορία τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μεταφρασθεῖσα εἰς σαφή καὶ εἴληκτον γλῶσσαν μετὰ παραφράσεως τῶν διηγητικῶν ὑπὸ Γαβριὴλ Σοφοκλέους Βιβλ. πρῶτον τεύχος Α' Β' ἐν Ἀθήναις 1903

(Ἡ συνέχεια στὸ ἐρχόμενον)

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΟΙ ΑΠΟΚΡΙΕΣ

Χωρίς άμφιβολία ο χειμώνας είναι η χειρότερη εποχή για τον κάθε λαό, πρό πάντων μάλιστα για τον γεωργικό και τον αγροτικό γενικά κόσμο. Ο αγρότης είναι πλασμένος να ζη με τη φύση και αυτή τον τρέφει με τις χάρες της. Πλην όμως μόλις πάρη ο χειμώνας μεγαγχολία κυριεύει την ψυχή του, γιατί η εποχή τούτη τον κλείνει μέσα κι αφαιρώντας του όλες τις ελευθερίες της άνοιξης και του καλοκαιριού τον στολίζει με τα χιόνια, με τα κρύα και με τους πάγους. Και μπορεί νάνε και τοῦτο καλό σπόρ, κ' η ψυχή του να τ' αποζητάη, όμως δε ζη δίχως καλοκαιρι κι άνοιξη ο αγρότης. Γι' αυτό μόλις τελειώνει ο χειμώνας κι αρχίζει να μυρίζη μόνο άνοιξη, θεωρεί ο λαός το τέλος τουῦτο του χειμώνα και τέλος για τα βάσανά του κι ακόμα άπαρχη της ελευθερίας του. Του φέρνει τόσα καλά η άνοιξη και του παίρνει τόσα κακά με την άποχώρησή του ο χειμώνας. Του θυμίζει θέρο. τρύγο, τυριά, βούτυρα, φρούτα, κέρδη, ζωή, μέλλον. Πώς λοιπόν να μη την αγαπήση την εποχή τούτη; Πώς να μην τη γιορτάση;

Ετσι η ψυχή θέλοντας να έκδηλώση την αναβάφτισή της στις αρχές ακόμα της άνοιξης στένει γλέντια και χορούς για να την καλωσορίση. Βέβαια η συνήθεια δεν είναι τωρινή, και το αίσθημα δεν είναι χτεσινό. Έχουν παράδοση πολλών χρόνων, παράδοση κληροδοτημένη από τους παλιούς προγόνους μας. Γιώρταζαν και κείνοι τις μέρες αυτές της εύτυχίας τους και στένανε πανηγύρια με τα Μεγάλα διονύσια. Ήταν μεγάλη τους γιορτή και την αφήκαν και σ' έμας που πρόθυμα τη δεχθήκαμε και τη συνεχίσαμε με τις Άποκριες.

Δε σκοπεύω να επιμείνω στην ιστορική εξέλιξη της άποκριάς δια μέσου των αιώνων(1). Σημειώνω μόνο το φαινόμενο, στη λαογραφική του άξια, σχετιζοντάς το μάλιστα με τις αρχαίες Διονυσιακές γιορτές.

Άποκριές η Άπονησες ο λαός λέει τις παραμονές κάθε νηστείας. Και νηστείες μεγάλες η Χριστιανική θρησκεία επιβάλλει τέσσερες το χρόνο, από τις όποιες σπουδαιότερη είναι η νηστεία της Μ. Τεσσαρακοστής, τις παραμονές της οποίας γιορτάζει ο λαός τις μεγάλες άποκριες. Ξεχωρίζουν τέσσερες βδομάδες, κάθε μια με ξεχωριστό όνομα και σημασία.

(1) Όποιος θέλει ως κοιτάξη δυο περσι για τις άποκριες, σκλαβωμένες και πολεμικές έγραψε ο άκούμενος Βλαχογιάννης («Πρωτα» 21, 28-2 και 6, 14-3-33)

Η πρώτη βδομάδα (α' του Τριωδίου) λεγότανε (1) Προφωνοφύσιμη ή Προφωνοφύσια, επειδή κάποιος στα παλιότερα χρά, για από μέρος ψηλό κι άκουστό σ'όλους προφωνοφύσε (2) (=έκρηυτε) πώς αρχίζουν οι άποκριες. Τούτη τη βδομάδα δεν γινότανε σπουδαία πράματα. Ο λαός ακόμα δεν είχε μπη στο κέφι. Κάθε αρχή βλέπεις και δύσκολη.

Η δεύτερη βδομάδα ήταν η Άπολυτή επειδή ο θρησκευτικός νόμος επιτρέπι και την Τετάρτη και Παρασκευή «κατάλυσιν υίνου και έλαιου». Είναι η πιο σημαντική βδομάδα για το φτωκόκοσμο. Στα μέσα της βδομάδας σφάζουνε τα γουρούνια (3). Θύεται ο μόσχος όσιτευτός μπορεί να πή καρένας, γιατί το γουρούνι αυτό το θρέφουν όλόκληρο το χρόνο για να χρησιμεψη επίσης για όλόκληρο το χρόνο όσο μείνη απ' το φαγοπότι της άποκριάς. Στα περισσότερα μέρη τα χοιρινά—και ως σημειωθή πώς χωρίς εξαίρεση θρέφουν όλα τα σπίτια—φτάνουν τις εκατό οκάδες κι ακόμα. Άπ' αυτό βγαίνει η άρτυμη του αγρότη που αντικατιστένει το βούτυρο, απ' αυτό λουκανικά (=τ' άντερα γεμισμένα με κρεας), απ' αυτό ή όματιά (=άντερα με μυρωδικά), απ' αυτό τέλος οι τσιγαρίδες (=τσικνισμένα κομμάτια κρέας κι άποθηκεμένα με λίπος σε λαίνες για να γίνη το καλύτερο φαί του χειμώνα), είνε δηλαδή η βάση της ζωής του. Την ημέρα που σφάζουν—«σκοτώνουν τα γουρούνια» είνε η συνηθισμένη φράση—το χωριό παρουσιάζει έν' αλλόκοτο θέαμα. Ορίζεται μια μέρα για να γίνη το σφάξιμο η το σκότωμα του γουρουνιού, κι αυτή 'νε η Τετάρτη συνήθως της Άπολυτής. Τούτη την ημέρα δυο φοβισμένες φωνές χοιρινών άκους. Ο κάθε νοικοκύρης η η μπεκροπαρέα που γυρίζει σπίτι σε σπίτι, βγάζει το καρύδι του γουρουνιού και το ρίχνει άμέσως στα κάρβουνα. Άλλοι όμως προτιμούν από το μαχαίρι το ντουφέκι και το κάνουν σωστό σκοτωτό. Τουτο ιδίως γίνεται όταν το γουρούνι περνάει τις εκατό οκάδες.

Άκολουθει η τρίτη βδομάδα, η κυρίως άποκριά. Άτη της η Κρεατινή. Είναι η καρδιά της άποκριας που το γλέντι δίνει και παίρνει. Η Πέμπτη της βδομάδας τούτης λέγεται Τσικνοπέφτη που ακόμα συνηθίζουν να τη σημειώνουν τα ήμερολόγια, και άργουν νομίζω τα δημόσια γραφεία. Την Τσικνοπέφτη όλα τα σπίτια τσικνίζουν το κρέας που θ' άποφηκευθη στις λαίνες, τις τσιγαρίδες.

Και τελειώνει με την τελευταία βδομάδα την Τουρνή (=Τυρινή) αντίθετα προς την Κρεατινή, επειδή στημια άποκριεύουν με κρέας στην άλλη με τυρί.

Αυτή η διαίρεση βέβαια είνε του νεώτερου λαού, γιατί οι άρχαίοι δεν είχαν φυσικά άποκριες. Έταυτίσθη όμως η νεοελληνική άποκριά με τ' αρχαία Διονύσια και τις γύρω απ' αυτά θρησκευτι-

(1) Λέω λεγότανε γιατί σήμερα που έχει εξατιμισθη η γιορτή αρκετά δύσκολο είναι ν' άκούσης αυτές τις όνομασίες, που και που δε τα διατηρούν γερόντισες.

(2) Το ρήμα προφωνάου είνε ακόμα εύχρηστο σε πολλά μέρη με την ίδια σημασία κρητύτω, λ. χ. 'Ο Σ. προφώνησε καλό κρασί, κλπ.

(3) Σ' άλλα μέρη τα σκοτώνουν τα Χριστούγεννα κι ως τις άποκριες τα

κές τελετές με υποχώρηση του Χριστιανισμού μπρός στις ειδωλολατρικές τάσεις του λαού, πουχαν γίνει πιά παραδόσεις. Από τη Ρωμαϊκή υποδούλωση, και τη συμβίωση με τους Φράγκους αργότερα, ή Έλληνική ζωή όλοένα κι άφωμοίωνα ξένα στοιχεία με τὰ δικά της, σὲ τρόπο που νὰ γίνουν ἀναπόσπαστα. "Ετσι ἀναγκάστηκε ὁ Χριστιανισμὸς νὰ ταυτίσῃ τὰ δόγματά του με τὶς ἀφωμοιωμένες παραδόσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Γι' αὐτὸ βρίσκουμε πολλὰ στοιχεία στὸ λαὸ μας ξένα με τὴν ἔρευνα, που ὁ χρόνος τ' ἀφωμοίωσε. (5)

Ἡ μεγάλη ὅμως συγγένεια τῆς νεοελληνικῆς ἀποκριᾶς με τ' ἀρχαῖα Διονύσια φαίνεται ἀπὸ τὰ μασκαρέματα τῶν δυὸ γιορτῶν. Στὴν ἀπόκρια ξαναζῆ ὁ Σειληνός, ὁ Πᾶνας, με τὸ θιάσόν τους. Αὐτὲς οἱ μεταμφιέσεις τοῦ λαοῦ σὲ ἀρκοῦδες, σὲ γκαμήλες καὶ θεριὰ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἀναπαράσταση τοῦ θιάσου τοῦ Σειληνοῦ. Καὶ δὲ στάθηκε μέχρι ἐδῶ ἡ ἀπόκρια. Προχώρησε ἀκόμα παρακάτω καὶ δὲν ἀρκέστηκε νὰ ξαναμασῆσει μόνο τ' ἀρχαῖα καρναβάλια. "Εφτασε μέχρι τὴ σάτυρα. "Ετσι βλέπομε λίγα χρόνια μετὰ τὸ 1840 νὰ γίνονται μεταμφιέσεις καὶ γελοιογραφίες γιὰ νὰ σατυρίσουν ὠρισμένο πρόσωπο, εἴτε ὑπουργὸς ἦταν αὐτὸς εἴτε πολιτευόμενος κλπ. Μάλιστα ἡ ἀστυνομία τῆς ἐποχῆς προσπαθῆσε νὰ πνίξῃ τὶς σατυρικές αὐτὲς ἐκδηλώσεις, ἔστω κι ἂν δὲν ἦταν σκόπιμες. Ἄλλὰ καὶ ποῖο σκοπὸ μπορούσε νάχῃ τὸ μασκάρεμα; "Οταν ὁ λαὸς ἔβγαζε τὶς φουστάνελλες του γιὰ νὰ φορέσῃ τούρκικες βράκες, ἢ Φράγκικα, ὅπως λέει τὸ σημερινὸ ντύσιμο, τί σκόπευε νὰ κάνῃ μ' αὐτὸ; Τὸ πνεῦμα του δὲν εἶναι παρὰ σατυρικό. Νὰ λοιπὸν ἡ αἰώνια προδιάθεση τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος γιὰ σάτυρα.

Τὸ σπουδαιότερο κοινὸ ὅμως ποῦ ἔχει με τὰ Μ. Διονύσια ἡ ἀποκριὰ εἶναι τὸ κρασί. Τὸ θεῖο ποτὸ τοῦ Διόνυσου καὶ τότε καὶ τώρα ἦταν τὸ μόνο ποῦ σκόρπιζε τὴν εὐθυμία κι ἔφερνε τὸ γλέντι. Αὐτὸ ἦταν ἡ αἰτία ποῦ ἐπέτρεπε τὰ ξετσιπίωτα τραγούδια καὶ τ' ἄσεμνα πειράγματα μπρός στὶς γυναῖκες καὶ τὴ μεγάλη ἐλευθερία μπρός στοὺς κυρίους τους γιὰ τοὺς δυστυχισμένους δούλους. Ποτὲ ἄλλοτε οἱ δοῦλοι δὲν ἔπαιρναν τόσο θάρρος, παρὰ στὶς γιορτὲς τοῦ Διόνυσου. Καὶ στὴν Ἑλληνικὴ κοινωνία ποτὲ δὲ συχωριέται—δὲ λέω γιὰ σήμερον ποῦ δὲ συχωριέται τὸ σεμνὸ—τὸ ξετσιπίωτο τραγούδι καὶ μάλιστ' ἀπὸ στόμα γυναικῶν, καὶ μόνο τὸ καρναβάλι δίνει τὸ ἐλεύθερο—τὸ καλεῖ ἡ μέρα—στὸν καθένα κάθε φύλου καὶ ἡλικίας νὰ γλεντήσῃ, νὰ ὀργιάσῃ.

Κι ὅλ' αὐτὰ στὴν ἀρχαία Ἀθηναϊκὴ κοινωνία ξέσπασαν στὸ θέατρο, γιὰ νὰ γίνουν ἀφορμὴ νὰ ἐξελιχτοῦν οἱ ἀπλὲς ἐκεῖνες Διονυσιακὲς παραστάσεις ἀργότερα στὸ περίφημο ἀρχαῖο θέατρο. Μιὰ τέτοια τάση παρατηρήθηκε καὶ στοὺς νεώτερους συνεχιστὲς τῶν

(5) Δὲ μπορούσε ὁ λαὸς νὰ πιστέψῃ καὶ νὰ ἐξηγήσῃ λ. χ. πῶς τὸ Μᾶη ὁ γάμος δὲν ἐπιτρεπόταν στοὺς Ρωμαίους γιὰ τὴν ἡμέραν τῶν θυσιῶν πρὸς τοὺς νεκρούς. Πῆρε ὅμως ἀπὸ τὴ συμβίωση μαζί του κι αὐτὸς τὴν παράδοση καὶ τὴ δικαιολόγησε με τὸ δικό του τρόπο. "Ετσι λοιπὸν ἀκοῦμε σήμερα πῶς τὸ Μᾶη δὲν παντρεύονται γιὰτὶ ζευγαρώνουν καὶ γκαρίζουν τὰ γαϊδούρια,,

Διονυσίων. Σὲ πολλὰ μέρη ἔγινε μίμηση τῆς θεατρικῆς ἐκεῖνης προδιάθεσης ἀπὸ τὸ λαὸ. Στὰ Γιάννενα λ. χ. καθὼς καὶ σ' ἄλλα μέρη τῆς Θράκης παραστῆναν τὸν Ἐρωτόκριτο, ἄλλοῦ βλαχοπανηγύρα ἢ χωρικοὺς γάμους, καθὼς καὶ τσομπάνικους χορούς. Κι' ὅλα αὐτὰ γιὰ νὰ τὰ κοροϊδέσουν καὶ νὰ φέρουν τὸ γέλιο κοντὰ στὴ γενικὴ εὐθυμία τοῦ βασιλεύου.

Ἄκολουθεῖ ἡ Καθαρο—Δευτέρα. Εἶνε τὸ φινάλε τῆς ὅλης γιορτῆς, ὁ τάφος τοῦ γλεντιοῦ, τὸ κατευόδιο τοῦ καρναβαλιοῦ. Σὲ κάμποσα μέρη καίνε τὸ μακαρονᾶ—θεατρικὴ κι αὐτὴ προδιάθεση, εἶδος κωμωδίας,—γιὰ νὰ γελάσουν μετὰ τὴν κούραση τοῦ κρασιοῦ, καὶ κάθε κατεργάρης νὰ πάῃ στὸν πάγκο του.

Τὸ σπουδαιότερον ποῦ θαχῆ νὰ παρατηρήσῃ κανένας στὴν ὅλη γιορτὴ τῆς ἀποκριᾶς εἶναι ἡ συμφιλίωση ποῦ ἐπικρατοῦσε παλαιότερα στὴν Ἑλληνικὴ κοινωνία. Δὲν ὑπῆρχαν βέβαια εὐρωπαϊκοὶ χιοροὶ μέσα στὶς διάφορες σάλες με τὰ κομφετί, μὰ ὑπῆρχαν δημόσιοι χοροὶ στὴν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ καὶ τὸ γλέντι κείνο μπρός σ' ὁ σημερινὸ ἦταν ἀνώτερον. Ἐβλεπες πρῶτα πρῶτα ὅλες τὶς οἰκογένειες τοῦ χωριοῦ μονιασμένες τρ. γύρω στὴν πλατεῖα σὰ μιὰ οἰκογένεια. "Ὅλοι ἀρχόντοι καὶ φτωχοί, ἄντρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ στὸ ἴδιο χωρὶς διακρίση τραπέζι, τρῶγανε κ' εὐχαριστημένοι γλεντούσανε. Μεταμφιεσμένοι καὶ μὴ μετὰ τὸ χορὸ τῆς ἡμέρας καὶ τὸ σιργιάνι στρωνόντανε στὸ δημόσιο γεῦμα. Μι' ἀληθινὴ δημοκρατία. Τὰ πάντα διέπει ἡ καλὴ καρδιά, κ' ἡ μέρα τούτη κάνει ὅλους ἀδέρφια.

Βλέπει καὶ σημερον ὁ παρατηρητὴς κάποιον γλέντι τῆς ἀποκριᾶς, μὰ πολὺ ἐξατμισμένο. Ποῦ καὶ ποῦ συναντᾶ τὸ μάτι κανένα μεταμφιεσμένο. Μὰ κι αὐτὸς δὲ σκοπεύει νὰ σατυρίσῃ τίποτα, οὔτε καὶ νὰ σκορπίσῃ τὴν εὐθυμία γύρω του σύμφωνα με τὸ πνεῦμα τοῦ καρναβαλιοῦ. Βλέπεις δέκα ἄχαρους μαχαραγιαδες καὶ συργιάνανε μέσ' στὴν πρωτεύουσα καὶ φανερὴ κρυάδα νὰ ἀφήνουν πίσω τους μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ σοῦ πάρουν καμμιὰ δραχμὴ γιὰ τὴν ἀηδία ποῦ σοῦ φέρανε. Τὸ ἔθιμο χρεωκόπησε. Ἐζῆσε τόσες χιλιάδες χρόνια, θριάμβεψε ἀνάμεσα σὲ τόσες γενιές. Τέλος ἦρθε ἡ παρακμὴ. Δὲν ἔχει πια ὁ λαὸς τὰ μέσα, οὔτε κἂν κέφι. Ἐπεσε ἡ προσοχὴ τοῦ κόσμου στὶς συφορὲς του, ποῦ κάθε μέρα καὶ γίνονται περισσότερες. Καλλιεργεῖ τὴ γῆ καὶ δὲν τοῦ ἀποδίδει πιά ὅ,τι τοῦ ἀπόδιν' ἄλλοτε. Σπέρνει καὶ δὲ θερίζει πολλὰς φορές.

Πῶς νὰ τοῦ κάνῃ λοιπὸν ὄρεξη γιὰ καρναβάλι; Πῶς νὰ μείνῃ τὸ μυαλὸ του ἡσυχῶ; Ἡ ἀποκριὰ ὀριστικὰ ἔσβυσε.

ΤΑΣΟΣ ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΙΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΞ ΑΙΤΙΑΣ ΜΑΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ

Χάρηκα πού ή κριτική μου για τή μετάφραση τής άπολογίας τού Σωκράτη τού κ. Άχ. Τζάρτζανου, έγινε αίτια για μιá συζήτηση μεσ' στίς στήλες «Μελέτης-Κριτικής» γιατί έτσι θα δοθῆ μιá εὐκαιρία νά δείξει κάποια περισσότερη ζωντανιά τὸ περιοδικό μας· βέβαια μιá διαφωνία, ἔστω κι' ὄχι ἀπόλυτα δικαιογνημένη, εἶναι ἀρκετή για νά κάνει τὸ αἷμα νά ξυπνήσει λίγο καί νά γεννήσει κάποιο ἐνδιαφέρον για τήν εὕρεση τής ἀλήθειας. Κι' ἀπ' τήν ἀποψη αὐτή πρέπει νά ὀφείλουμε κάποια χάρη στὸν συνάδελφο κ. Ίωακ' πού κάθησε καί ξεψάχνισε τόσους τόμους παληῶν περιοδικῶν για νά μᾶς κάνει γνωστὰ τόσο πολλὰ πράγματα. Τώρα ἂν ὁ ὑπερβολικός του ζήλος τὸν τράβηξε καί μέχρι τοῦ σημείου νά μᾶς ἀναγγεῖλει καί τή μετάφραση τοῦ Νικολάου Εὐθυμίου Θεοδωρονίτου Λονδίνου 1873», δὲν πειράζει. Ὅσο για τὸ ζήτημα τοῦ Σωκράτη πού θέλησε νά ἐρευνήσει, λυπάμαι γιατί δὲν μπόρεσε νά νοιώσει τήν ἀλήθεια. Καί λυπάμαι γιατί ὁ συνάδελφος στίς «Παρατηρήσεις» του, δὲν ἔπρεπε νά δείξει μόνον ικανότητες βιβλιογράφου.

Κι' ἀρχίζει τίς «Παρατηρήσεις» του μὲ φαντασίες καί Νιτσεικούς ἥρωες ὑπερανθρώπους, χωρὶς κανένα σημεῖο τής κριτικῆς μου νά τοῦ δίνει τέτοιαν ἀφορμή. Γιατί νομίζω σάν ἀστεῖο νά ὀρμήθηκε ἀπ' τὰ λόγια πού ἀπόδωκα στὸ Σωκράτη, ἀντικρουόντας ἐκεῖνα πού ἔγραφε ὁ κ. Τζάρτζανος πῶς ὁ Σωκράτης συζητώντας ἐμόρφωνε στὸν ἑαυτό του καί στοὺς ἄλλους γνώμη για κάθε ζήτημα ἠθικῆς. Για τὸ Σωκράτη, πού ἦταν ἓνα ὄχι κοινὸ μυαλό, μποροῦμε νά ποῦμε πῶς τοῦχαν γεννηθεῖ πολλά προβλήματα καί πῶς εἶχε κάνει κάποια συζήτηση μὲ τὸν ἑαυτό του για τή λύση τους, ὥστε συζητώντας τὰ ὑστερνά, νά ἔχει κάποιο δρόμο χαραγμένο. Νομίζω πῶς εἶται δὲν τὸν ἀνεβάζω σ' αἰθέρες καί σὲ σύννεφα τὸν Σωκράτη, ἀλλὰ τὸν ξεχωρίζω σάν τὸν πεῖο σκεπτόμενο ἄνθρωπο τής ἐποχῆς του.

Τώρα ἂν διαφωνεῖ σαυτὰ μου τὰ λόγια ὁ κ. Ίωακειμίδης εἶν' ἄλλο ζήτημα. Μά ἀποδειχναί ἀμέσως πῶς καί τή διαφωνία του αὐτὴ δὲν τὴν στηρίζε σὲ παραδείγματα σωστά. Κανένα ἀπ' ὅσα μᾶς φέρνει για νά μᾶς ἀποδείξει τίς σκέψεις του δὲ στέκει. Ἄλλα τὰ κατάλαβε ἀλλοιώτικα ἀπ' ὅτι στήν πραγματικότητα εἶναι κι' ἄλλα τὰ μεταχειρίζεται για νά βγάζει συμπεράσματα τέτοια, πού ἦταν ἀδύνατο νά βγοῦν.

Κι' ἄς δοῦμε τὰ παραδείγματά του.

Στὸ πρῶτο μᾶς λέει: «Ὁ Σωκράτης δὲν εἶχε ἀπὸ τὰ πρὶν μωφώσει πεπειθήσεις καί συστηματοποίησει τή φιλοσοφία του για νά βγῆ ἔπειτα νά διδάξῃ. Ἀπὸ τὸ «ἐντυχῶν Σωκράτης» τοῦ Ξενοφῶντα καταλαβαίνουμε πῶς τὰ θέματα πού συζητοῦσε ἦταν σχεδὸν τυχαία.» Εἰ βέβαια καθένας καταλαβαίνει πῶς εἶναι ἀφέλεια νά ββάζει τέτοια συμπεράσματα ἀπ' τὸ «ἐντυχῶν Σωκράτης» ὁ κ. Ίωακειμίδης. Γιατί ἔτσι, σὰ νά λέει πῶς ἀποκλειότανε στὸν Σωκρά-

τη νά εἶχε σκεφτεῖ πρὶν μόνος του τὸ ζήτημα πού κάθε φορά τοῦ προβαλλότανε για συζήτηση, ἐπειδὴ τυχαία συζητοῦσε.

Στὸ ἄλλο παράδειγμα πού φέρνει ἀπ' τὸν Πρωταγόρα, φαίνεται πῶς στὰ λόγια τοῦ Σωκράτη: «Ἄς ἐξετάσουμε αὐτὰ καί μαζί μὲ τοὺς γερόντεροὺς μας γιατί ἐμεῖς εἴμαστε ἀκόμα πολὺ νέοι καί δὲ μπορούμε νά κρίνουμε ἀλάθευτα για δύσκολο πρῶμα» πρόσεξε μοναχα τὰ «ἄς ἐξετάσουμε» καί «δὲ μπορούμε νά κρίνουμε» πούπε ὁ Σωκράτης στὸν Ἰπποκράτη, τὸν κέντρισαν καί τάρπαξε ἀμέσως για τρανὸ παράδειγμα τοῦ ἀπροπαρσκεύαστου τοῦ Σωκράτη. Μά ἂν πρόσεχε καλλίτερα ὁ συνάδελφος θάπλεπε πῶς ὁ Σωκράτης μιλώντας ἔτσι, δὲ μιλοῦσε για κανένα πρόβλημα πού συζητιότανε ἀλλὰ για τὸν Πρωταγόρα πού δὲν τὸν ἤξερε τι ἄνθρωπος ἦταν σάν τὸν ρωτοῦσε ὁ Ἰπποκράτης, πού ἤθελε νά τὸν κάνει δάσκαλό του.

Στὰ λόγια τώρα τοῦ Πρωταγόρα πού λέει στὸν Σωκράτη, «καί λέγω βέβαια ὅτι δὲ μοῦ φαινόταν καθόλου παράξενο ἂν ἐγινόσουν μιá μέρα ἓνας ἀπ' τοὺς περίφημους σοφοὺς» καί στὰ «μπορεῖς Σωκράτη νά ἐξελεγχθῆς σὲ περίφημο σοφὸ», δὲ χωράει στὸ μυαλό μου πῶς ἀνακάλυψε μέσα τους τὸ ἀπροπαρσκεύαστο τοῦ Σωκράτη. Εἶν' ἀλήθεια πῶς ἡ δική μου σκέψη δὲ μπορεῖ ν' ἀνέβει ἴσαμε τὰ «σύννεφα» για νά βγαλεῖ συμπεράσματα κι' ἀπὸ «ἐντυχόντα» πράγματα.

Στὸ μόνον παράδειγμα πού φαίνεται πῶς ἔχει μὲ τὸ μέρος του τὸ δίκιο ὁ κ. Ίωακειμίδης εἶναι ἐκεῖνο, πού λέει ὁ Σωκράτης: «ἐγὼ βέβαια ἴσαμε τώρα νομίζω πῶς δὲν ὑπάρχει ἀνθρώπινη ἐπιμέλεια ἐμὲ τὴν ὁποία νά γίνονται ἐν ἄρετοι· τώρα πιά ἔχω πεισθῆ γι' αὐτό.» Κι' ἀσφαλῶς θάχε ἀπόλυτο δίκη ἂν λέγονταν χωρὶς ν' ἀκολουθεῖ ἀμέσως καμμιá πρόταση πού νὰν τ' ἀναιρεῖ ἢ ἂν τάλεγε μὲ ἀπόλυτη σοβαρότητα. Μά κατὰ κακὴ τύχη, καμμιá κακὴ τύχη, καμμιá τίς ἀπ' τίς δὲ αὐτές περιπτώσεις συμβαίνει. Γιατί ἂν συνέχιζε τὸ διάβασμα θάβλεπε ὁ κ. Ίωακειμίδης: «Μά κάποια μικρὴ ἀπορία μοῦ μπαίνει μπροστά σὰ μπόδιο, πού ὁ Πρωταγόρας εὐκολα θά μοῦ τὴ λύσει, μιá καί τόσα πολλὰ πράγματα μᾶς ἔμαθε». Καί τάλεγε μὲ μὴν εἰρωνία λεπτὴ, πού δὲ μπόρεσε ν' ἀντιληφτεῖ ὁ κ. Ίωακ. Μ' ἂν ἄνοιγε τὸν Μυστριώτη (σ. 155) θάβλεπε πῶς καί κείνος ὁ μακαρίτης κατάλαβε πῶς ἐπρόκειτο για εἰρωνία Σωκρατικὴ.

Ὅσο για τὸ Λάχητα, εἶναι ὀλοκάθαρο, πῶς δὲ μπορεῖ νά προσθέσει τίποτα, ἀπ' ὅτι τὰ προηγούμενα παραδείγματα. Γιατί δὲν ἀναιρεῖ τὴ δική μου ἀποψη, τὸ ὅτι δὲ δόθηκε δὲν ὀρηστικός ὀρισμός Παρουσιάστηκε ἀπ' τὸν Λάχητα για τὴν ἀνδρεία ἓνας ὀρισμός τοῦ Σωκράτη κι' αὐτὸς συζητώντας τὸν βγάζει λαθεμένο. Τίποτ' ἄλλο.

Ὅσο για κείνα πού λέει στήν ἀρχὴ νομίζω περιττὸ νά συζητήσω· γιατί λέγοντας πῶς πρὶν τὸν Νίρβανα δὲν ὕπρηχε μετάφραση ἄξια λόγου, εἶχα ὑπ' ὄψει μου τὴν ἐποχὴ ἐκείνη· δηλ. πῶς πρὶν καμμιá εἰκοσιπενταριά χρόνια, πρωτόειδαν τὸ φῶς τής δημοσιότητας μεταφράσεις νοικοκυρεμένες. Τώρα ἂν τὸ 1903 δημοσίεψε ὁ «Νουμάς» κι' ἓνα κομμάτι Λουκιανοῦ, καί δὲν ἤμουνα τόσο πολὺ ἀκριβολόγος στήν ἐκφρασή μου, ζητῶ συγγνώμη ἀπ' τὸν κ. Ίωακ.

Μοῦ κάνει ὅμως ἐντύπωση ἡ ἐπιμονή του στὴν ἀκριβεία τῆς λέξης, ἀλλὰ μοῦ κάνει ἐπίσης ἐντύπωση, πῶς δὲν προσπάθησε νὰ ναι ἀκριβολόγος καὶ στίς πάρατηρήσεις του γιὰ τὸ Σωκράτη, πού σ' αὐτὲς ἦταν περισσότερο ἀναγκαῖα ἢ ἀκριβολογία.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΜΩΡΑΪΤΗΣ

Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελίδα)

Τὰ χρυσὰ μου μαλλιά στὰ νερά τὰ ξαπλώνω
Τὰ μαλλιά μου στὰ χέρια ψηλά τὰ σηκώνω.
δίχως βάρος μεταξύ λεπτό,
τὴν πληγή σου ἂν μπορούσαν νὰ φτάνανε λίγο
θὰ δεινόμουνα γύρω ποτέ νὰ μὴ φύγω,
τὸν καυμὸ τῆς ἐγὼ νὰ βαστώ
κι ὄντα σκούζουν βοριάδες ἀγρίμια.
νὰ σοῦ σκέπω τὴ γύμνια.

Ο ΧΟΡΟΣ ΤΩΝ ΣΕΡΑΦΕΙΜ εἶναι τὸ μοιρολόγι στὸ θάνατο τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τοὺς συντρόφους τοῦ κυνηγοῦ τοῦ ὄνειρου ἂν δὲν ἀπατωμαί: Ἐνῶ μὲν νάχα τραγουδοῦσαμε τοῦ μύθου, τὰ μοσοῦρανα, μᾶς πέρασε πικρὴ σαγίτα τὴν καρδιά, πού σὲ χάσαμε, Γλυκαδερφέ, λουλουδιασμένη πλάση...

Η ΜΑΝΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, τὸ πιὸ συγκινητικό, τὸ πιὸ τεχνικὰ ἄρτιο καὶ πλούσιο σὲ συναισθήματα κομμάτι τοῦ ἔργου, εἶναι πραγματικὸ μοιρολόγι, μιάς μάνας φτωχῆς γιὰ τὸ παιδί τῆς. Τὴ χαρὰ τῆς λαοθάλασσας τὴν θρέφαν τὸ μίση τῶν ἄλλων καὶ βῆκε τὸ θῦμα τῆς—ἄκακο θῦμα—γιὰ νὰ ξεσπάση.

Ἄ! πῶς εἶχα σὰ μάνα κι ἐγὼ λαχταρῆσι
(εἶταν ὄνειρο κι ἔμεινε ἀχνα καὶ πάει)
σάν και τᾶλλα σου ἀδέρφια νὰ σ' εἶχα γεννήσει
κι ἀπὸ δόξες ἀλάργα κι ἀλάργ' ἀπὸ μίση!

Νὰ γυρνᾷ καλὸς νοικοκύρης κάθε βράδυ ἀπὸ τ' ἀμπέλι νὰ τὸν περιμένῃ, περισσότερῃ, ἢ γυναικούλα του, πατέρας κι ἀφέντης τοῦ σπιτιοῦ, Νὰ γινόταν ἑκατὸ χρόνων μὲ τέκνα κι ἐγγόνια. Μὰ οὔτε ὁ νοῦς τῆς νὰ βλέπῃ τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς...

Φεύγεις πάνω στὴν ἀνοιξη, γυιέ μου, καλέ μου,
Ἄνοιξη μου γλυκιὰ, γυρισμὸ που δὲν ἔχεις.
Ἡ ὀμορφιά σου βασίλεψε κίτρινη, γιέ μου,
Δὲ μιλάς, δὲν κοιτᾷς, πῶς μαδιέμαι γλυκιέ μου!

Γιὰ τὴ μητέρα ἦταν ὁ φιλόδοξος πού στάθηκε ἀδύναμη ἢ καρδιά του νάμπη Καίσαρας μὲσ' τὰ λαμπρὰ Γεροσόλυμα. Ὅχτροι καὶ φίλοι ξεκίνησαν τᾶνγωμα πλήθη καὶ τὸν σταύρωσαν.

Μὰ γιατί νὰ σταθῆς νὰ σὲ πιάσουν! Κι' ἀκόμα
σὰ ρωτήσανε «Ποιὸς ὁ Χριστός:», τί περ «Νὰ με!»
Ἄχ δὲν ξέρει τί λέει τὸ πικρὸ μου τὸ στόμα!
Τριάντα χρόνια παιδί μου δὲ σ' ἔμαθ' ἀκόμα!

Η ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ εἶναι τὸ μοιρολόγι τῆς κόρης πού νικῆθηκε ἀπ' τὴ ματιὰ του: Γλεντοῦσε ἢ Μαγδαληνὴ μέσα σὲ παλάτια π' ἀντηχοῦσαν οἱ μουσικὲς. Προαισθανόταν σιγά-σιγά μιά συντέλεια ἀπ' τοῦ θριάμβου τὴν κορφή, Τὸν εἶδε καὶ δίχως τίποτ' ἀξιο νάχη ἀπάνω του τὴν τρίτη ἢ τέταρτη φορὰ δὲ βάσταε νὰ κοιτάξῃ. Μοίρασε τὰ πλούτια τῆς σταῦς φτωχοὺς καὶ τὸν ἀκολούθησε, αὐτὸν πού δίχως νὰ λὴ τίποτα νῶο εἶχε τὴ δύναμη ν' ἀκούη τῶν οὐρανῶν τὴ σιγαλιά καὶ κανένας πίσω ἀπ' τὰ βήματά του δὲν ξάνοιγε τὸ σπαραγμὸ. Ἀπὸ τὰ ὀμορφότερα καὶ τοῦτο.

Τὸ τρίτο μέρος τοῦ βιβλίου μὲ λογικὴ συνοχὴ πού τὴν παρακολούθησῃ τῆς

ὕποβοθῶν οἱ σκηνοθετικοὶ προλογισμοί, χαρακτηριστικὸ τῆς τεχντροπίας τοῦ Β., πού εἶναι ἀπαραίτητοι στὰ γενικὰ θέματά του, εἶναι ἡ αἰσθητικὴ ἔκφραση τῆς διαλεκτικῆς πορείας. Τὸ σκοτάδι τᾶχει κρύψει ὅλα κι ὁ ἄνεμος καταπιῇ ἕνας τάφος γίνεται ὄλη ἡ γῆς πού καταπίνει τὰ περασμένα. Κάποιο σπιθοβόλημα παίρνει μορφή καὶ σχῆμα, γίνεται μιά κατάγυμνη γυναίκα, ἢ Ἀριστέα πού συμβολίζει τὴν «ἰδέα». Εἶναι μιά πόρνη κατὰ τὸν ποιητὴ, θαυμάζει καὶ περιγράφει μὲ λεπτομέρειες τὸ σῶμα τῆς καὶ μᾶς λέει πῶς συνήθισε στὸν ξεπεσμό. Τὰ μάτια, ἡ δύναμή τῆς, τὴν πονοῦν ἀπ' τὴν ἀνρῦπνια τὰ γέλοια τῆς κι ὁ λαβωμένος τὰ ποθεῖ. Ὅλοι τὴ γλεντοῦν, μὰ ὅσο πέφτει τόσο καλύπτεται νέα καὶ περήφανη ξυπνάει. Ἡ Μαίμου (σύμβολο τῆς συνειδητῆς ἀντίδρασης) παρουσιάζεται μ' ἕνα καθρεφτάκι στὸ χέρι, ντυμένη σὰ γυναίκα, καθρεφτίζεται καὶ αὐτοπεριγράφεται. Ἐκδηλώνει τὴν ἀγάπη τῆς ἢ Ἀριστέα στὴ Μαίμου. Λίγο λίγο ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος φεύγει κι ἡ Ἀριστέα χάνοντας τὴν πρώτη τῆς μορφή «γίνεται σύμβολο: κ' ἰδέα», Πολιτεία μὲ τίς ἀδικίες, τοὺς πολέμους τῆς κτλ. Ἡ Μαίμου τῆς ἀπαντᾷ γιὰ τὴν ἀφοσίωσή τῆς. Στὴ δεύτερη ἐξαόλωση ἢ Ἀριστέα γίνεται Ἐρηκεία καὶ μιλάει γιὰ τὸ ρόλο τῆς (πάνω στὴν ἴδια γνώμη τοῦ ποιητῆ πού ἐκφράζεται στὸ Μονόλογο) καὶ στὴν τρίτη γίνεται Τέχνη (γιὰ τὴν Τέχνη) καὶ προσποιεῖται τὴν ἀγνή, ἐνῶ δὲν πιπεύει σὲ ὅ,τι λέει. Ὁ ποιητῆς μᾶς δικαιολογεῖ τὴ φρασεολογία του μὲ τὸ στίχο: «δὲν ντρέπονται γιὰ νὰ ντραπῶ». Τὸ μέρος τοῦτο, ρεαλιστικὸ καὶ καυστικὸ, τελειώνει μὲ τὴν ἀμοιβαία ἀφοσίωση τῶν δυὸ συμβόλων. Μὲ τὸ σταμάτημα τοῦ ἀέρα χαράζει ἕνας φωτεινὸς κύκλος κι ἀκούονται πολλές νεανικὲς φωνές, ἀπ' τίς ὁποῖες ξεχωρίζει τὸ τραγοῦδι τοῦ ὀδηγητῆ. Μᾶς λέει πῶς δὲν εἶναι γέννημα τῆς τύχης, ἀλλὰ τέκνο τῆς Ἀνάγκης καὶ τῆς Ὀργῆς. Δὲν εἶν' ἕνας, ἀλλὰ χιλιάδες καὶ τὸν βλογοῦνε ὅσοι ἀγέννητοι. Ὁ λόγος του εἶναι καταλύτρα δύναμη κι ἄνυσται τὸ βασίλειο τῆς Πανανθρώπινης Φιλίας, Εἶναι ἕνα συγκρατημένον μ' ὄλο τὸν ἐπαασατισμὸ του τραγοῦδι. Ὁ ἐνθουσιασμός του ὀδηγητῆ μεταδομένος στὰ πλήθη, γίνεται τὸ τραγοῦδι τοῦ λαοῦ: προχωρεῖ πάνω στὰ εἰρήπια τοῦ παληοῦ κόσμου ζητώντας ἐκδίκηση. Γίνεται ἕνας διάλογος ἀνάμεσα τοῦ καὶ τοῦ Ἄρχοντα κι ὕστερα ἀποστρέφεται πρὸς τὴ γῆ καὶ τ' ἀγαθὰ τῆς καὶ πρὸς τὴ θάλασσα πού ἤρθε ἢ σιρὰ του νὰ τὰ χαρῆ κι αὐτός. Τὰ θέματα τοῦ λόγου, τίς μορφές καὶ τὰ χρώματα τῆ μουσικῆ τὰ νοιώθει ἐλεύθερος. Ἡ γῆ ξαναγίνεται ἀπέραντη καὶ χαροῦμένη.

Αὐτὸ εἶναι τὸ περιεχόμενο τοῦ βιβλίου πού ἀσφαλῶς δὲ δώσαμε παρὰ μίαν εἰκόνα. Ξαναγυρνώντας στὴν ἀρχὴ πού θέσαμε πρέπει νὰ ποῦμε πῶς γενικὰ μπροστὰ μας ἔχουμε ἕνα ἔργο ἀληθινῆς τέχνης ὅπως τὴ γνώρισε ὁ ποιητῆς τὸν τράβηξαν καὶ τὸν κρατοῦν συναισθηματικὰ δεμένον μιὰζύ τῆς. Δὲ σημαίνει τοῦτο πῶς ἀντιφάσκει λογικὰ τὸ ἔργο του. Ὁ Β. εἶναι παράλληλα πρὸς τὸν καλλιτέχνη ἕνας διανοούμενος. Εἶνε ἐκτός ἀπ' αὐτὰ ἕνας ἀνθρωπος μὲ τὴν τέτοια ἢ τέτοια μὀρφωση, θέση, ἰδιοσυγκρασία. Μόνον μέσα στὸν ἑαυτὸ του πρέπει νὰ τὸν κρίνουμε. Χρειαζεται ὅμως ὅπως εἶπα καὶ παραπάνω τὸ μελετητῆ του, τὸν ψυχολόγο καὶ αἰσθητικὸ μαζύ. Εἶναι πολλὲς οἱ πλευρὲς τοῦ ἔργου του: Προτίμηση π.χ. σὲ ὀρισμένα θέματα ὅπως ὁ Χριστὸς (ἔδω καὶ στοὺς Σκλ. πολιορκ.) Οἱ ἐπικριτὲς ἐννοεῖται καὶ δικαιολογεῖται δὲν ἔλειψαν. Ὁ κ. Γιδργος Θεοτοκάς π.χ. στὴν «ἰδέα» δὲν ἀρκεῖται νὰ ὑποδείξῃ ποῖος ἦταν ὁ σωστός δρόμος τοῦ Β. κι ὡς πού ἔπρεπε νὰ περιοριστῇ τὴ σκέψη του (ὡς ἐκεῖ ἀσφαλῶς πού ἡ «ἰσοροπημένη διάνοηση» καὶ «ἡ ἀντικειμενικὴ ἠθικὴ» τοῦ κ. Θεοτοκά θὰ ἐπέτρεπαν), ἀλλὰ τὸν κατακρίνει γιὰ ἔλλειψη κριτηρίων, σὰν κακοποιὸ τῶν ἑλληνικῶν γράμμάτων καὶ τοῦ ὕφους καὶ τὸσα ἄλλα. Ἀσφαλῶς δὲ θὰ τὸν διάβασε προσεχτικὰ. Ἀλλὰ μᾶς φαίνεται καὶ ἐντελῶς ἀπληροφόρητος στὸ ζήτημα τῶν κριτηρίων πού πρέπει σὰν κριτικὸς νὰ διαθέθῃ αὐτός. Ἡ σκέψη τοῦ Β. εἶναι σκέψη παιδιοῦ 12 χρονῶν ἢ καρδιά του γερασμένη. Ἡ σάτυρα κι ἰδιοτροπία του—ἀς συμπληρώσουμε— γέροντικὲς ἰδιοτροπίες. Μὲ τὴν ἴδια πὸζα χαρακτηρίζεται «προφήτης καὶ πνευματικὸς ὀδηγός», πάντοτε ὅμως ἀμερόληπτα—ἂν καὶ ἡ ἀμεροληψία ἔχει καὶ αὐτὴ τὰ... αἰτία τῆς— καὶ στὸ τέλος τοῦ δίνεται ἄφεσις ἁμαρτιῶν, γιατί ὁ κ. Θ. συμμερίζεται τὴν ἀγαπάτῃ του μὴ μὲρικὲς ἐπιφυλάξεις, ἀκριβῶς ἐκεῖνες πού τοῦ δίνουν τὴ θέση του ὡς κριτικὸ καὶ διονοούμενου ἐκτός τόπου καὶ χρόνου.

ΝΙΚΟΣ Π. ΣΟΥΛΙΑΣ

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Ανάμεσα στα πολλά πράγματα, πού σκοπεύουν νά διαρθώσουν στον τόπο μας οι διάφοροι σωτήρες του! είναι και η γλώσσα. Έτσι ακούσαμε σε κάποιο προεκλογικό λόγο ενός γνωστότατου δικηγόρου, πώς το σωστό δόγμα πού άνοιξε ο μεγάλος Δάσκαλος Κοραΐς, κοιτάζαν νά τόν καταπατήσιν οι δημοτικιστές άναίοντας ένα δρόμο σφαλερό και πρόστυχο. Δέν πρόκειται νά το συζητήσουμε αυτό το πράγμα! είναι τόσο πιά όπισθοδρομικό σήμερα. Πραγματικά όμως πιστεύουμε, πώς, είναι πρόστυχος και σφαλερός ο δρόμος αυτός γιατί άν τόν άκολουθοῦσε ο δικηγόρος με τó ρωμαντικό χτένισμα, δέ θά είχε τίποτε νά πεί στην κρέμα! του Πανεπιστημίου μας πού πήγε νά τόν άκούση

II

Τό ζήτημα πού άνοιξε ο κ. Παπανδρέου, ο πρώην ύπουργός της Παιδείας στην «Ίδέα» με ένα του γράμμα, νά γίνη δηλαδή συζήτηση ανάμεσα στους λογίους για τόν τρόπο με τόν όποιο θά μπορέσουμε νά καθιερώσουμε τή δημοτική σ' όλα τά σχολεία μās φαίνεται πώς δέ θά έχη καμμιά πραχτική ωφέλεια. έδω στην Ελλάδα πού μαθαίνουμε μόνο νά συζητάμε. Γιατί τó γλωσσικό ζήτημα στον τόπο αυτό, πού τόσο τόν έβασάνισε και τότε βασανίζει, δέν μπορεί νά ληθῆ με συζητήσεις στα περιοδικά, παρά μόνο με τή δύναμη, πού θά μπορέσει νά κάμει έπίσημη τήν λαϊκή μας γλώσσα και νά βγάλη από τή μέση για πάντα αυτή τή σαλάτα πού λέγεται καθαρεύουσα. Μά θά ρωτούσαμε, άν επιτρέπεται τόν κ. Π. πιστεύει πώς οι συνθήκες είναι πιδ εύνοϊκές από τήν έποχή πού ήταν αυτός ύπουργός; γιατί άν δέν τό πιστεύει (άφου άσφαλώς δέ είναι εύνοϊκότερες) τί χρειάζεται ή άνακίνηση του ζητήματος;

Πολλές φορές μιλήσαμε για τήν κατάσταση μέσα στο Πανεπιστήμιο και μάλιστα στην φιλοσοφική σχολή.

Σήμερα τά όσα άλλοτε λέγαμε εισημοποιούνται. Ο συναδέλφος μας Τ. Μπρούσαλης άποβλήθηκε για δυό χρόνια γιατί είχε τó θάρρος νά παρουσιάσει μια κακή κατάσταση πού βασιλεύει μέσα στην σχολή μας κι' όχι νά «θίξη» πρόσωπα όπως άρισμένοι καλοδελητές συναδέλφοι κατάγγειλαν.

Με τó σημείωμα μας αυτό δέ θέλουμε μόνο νά εκφράσουμε συμπόνοια στο συμπαθή συνεργάτη μας πού για μās έπесе θύμα συκοφαντίας, αλλά και νά διαμνηστεύουμε, επειδή νομίζουμε ότι ή κατηγορία πού του άποδόθηκε δέν είναι σωστή. Άλλωστε μέσα σ' ένα ίδρυμα πού λίγο ή πολύ κανχιέται για τή λευτεριά σ' ή σκέψη θά περίμενε κανέναν μιά περισσότερη προσοχή στα ύπόμνημα διακοσίων φοιτητών παρά σε μιά καταγγελία πού όπως φάνηκε γίνηκε για προσωπικούς καθαρά λόγους.

Η μήπως ο κ. Μπρούσαλης άποβλήθηκε γιατί ιδεολογικά δέ συμφωνούσε με τούς καθηγόρους συναδέλφους του; Τότε άν είνε έτσι, πού έμεις τουλάχιστο δέν τό ξέρουμε, θά πρέπει κάθε φοιτητής νά κάνει κι' ένα ιδεολογικό κοντράτο με τόπανεπιστήμιο,

ΚΙΝΗΣΗ ΟΜΙΛΟΥ

— Στις 9 του Φλεβάρη έγιναν 2 έσωτερικές ομιλίες μεταξύ των μελών. Ομιλητές ήσαν ο κ. Ν. Γκάτσος με θέμα «Τό πέρασμά μας» της Α. Καστανάκη και ο κ. Γ. Ίωακείδης με θέμα «Σχετικά με τή ζωή της Μ. Πολυδούρη».

— Στις 15 του ίδιου μήνα διοργανώθηκε διάλεξη με ομιλητή τόν κ. Σπιέρο και θέμα ή άπολύτρωση του αισθήματος στην ποίηση.

— Τήν καθαρή δευτέρα έγινε έκδρομή στη Νταού-Πεντέλη. Μίλησαν σχετικά ο κ. Αμαντος και ο κ. Πάλλας έπιμελητής Βυζαντινού Μουσείου.

— Στις 19 του Μάρτη άρχισε ο όμιλος μας συζήτηση με τόν κ. Συκουτρή για τή «Σύγχρονη άντιπολεμική λογοτεχνία».

— Στις 24 του Φλεβάρη πέθανε στη Λήμνο ο Βάσος Γ. Ροδάκης, ταχτικό μέλος του Όμιλου.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΣΙΛΛΕΡ: Μαρία Στούρτ, μετ. Θρ. Σταύρου.

Σ. ΤΣΑΚΙΡΗ: Τό Σταφιδόψωμο και τά οδοφράγματα, (Διηγήματα, 1933.

Α. ΞΑΝΘΟΥ: Παράφωνες Ιστορίες, 1933,

Χ. ΘΕΟΘΩΡΙΔΗ: Είσαγωγή στη Φιλοσοφία. Άθήνα, 1933.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ—Κ. Α. Ρ. Η μελέτη σας δέ θά μπορούσε νά δημοσιευτεί στο περιοδικό μας, επειδή τó θέμα της είναι πολύ στενό και ειδικό, περιμένουμε κάτι γενικώτερο. Α. Αύγερινό. Δέν νομίζετε και σεις ότι τó άρθρο είναι περισσότερο δημοσιογραφικό παρά κριτική;—Γ. Βογιατζή Τό γράμμα σας περιττεύει μιά πού ο κ. Μπαρδέλιας μās πληροφορεί ότι ο νεαρός λόγιος είσθε σεις.—Σ. Ντούνιαν, τó σημείωμά σας για τήν έκθεση καλό. Ίσως δημοσιευτεί στο έρχόμενο.—Γ. Δασκαλάκη, θά δημοσιεύαμε τή μελέτη σας άν έρμήνευε και χαρακτήριζε περισσότερο τήν κατεύθυνση της φουτουριστικής τέχνης.—Γ. Κανέλλο, τó σημείωμα σας έτσι πού είναι γραμμένο λυρικά δέν μπορεί νά δημοσιευτεί στο περιοδικό μας.

ΛΑΘΗ— Η άρίθμηση των σελίδων είναι λαθεμένη από τεχνικούς λόγους.